POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM

HRVATSKI PLANINAR

God. XXXVI. Studeni-Prosinac 1940. Broj 11.-12.

Izdaje Hrvatsko planinarsko društvo, Zagreb

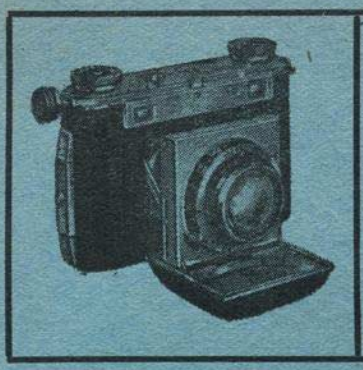

FOTO
GRIESBACH I KNAUS
ZAGREB

Jurišićeva ul. 1 • Zatražite cjenik!

POKUĆTVO »KRULJAC«

NAJVEĆE PODUZEĆE ŠPORTSKIH POTREPŠTINA

M. DRUCKER

ZAGREB • ILICA 39

Vlastiti proizvod patent. modela cipela Dr. Matthias, Zürich.
Čuvajte se patvorina. Povreda patenta kažnjava se.

HRVATSKI
PLANINAR
1940

GLASILO „HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA"

XXXVI. TEČAJ

UREDIO:

IVAN RENGJEO

ZAGREB 1940

TISAK „TIPOGRAFIJA" D. D., ZAGREB

S A D R Ž A J

ČLANCI

Bahlin I.: Kroz domaju naših »Šljivara 194
Belošević M.: Utisci iz Bugarske 188
Bosnar B.: Kroz Gorski kotar preko Velebita u Liku i na Plitvička jezera 40
Brezovečki S.: Jugoistočna stijena Velikog kuka (1850 m) na Čvrsnici 225
Bognolo E.: Sa Šmarne gore 349
Brajković J.: Po starcu Velebitu 161
Bumba I.: Na ekskurziji u Hercegovini 49
— „ — : Alpinistička škola 62
— „ — : Veliki Stol 2236 m — Zelenica 139
Čagljević J.: Po kršu poluotoka Pelješca 171
Čurčić V.: Naše zmije otrovnice 197
— „ — : Jaglika (Daphne Blagayana Freyer) 222
— „ — : Špiljski medvjed (Ursus spelaeus Blumb) 292
— „ — : Pećine u okolici Sarajeva 246
— „ — : Lov i planinarstvo 342
Emili dr. H.: Ponor kod Krasice 76
Filjak M.: Prvi planinarski dan u Zrinskim gorama 55
Flašar I.: U južnim Kamniškim Alpama 14
Fleger dr. J.: Novo nalazište biljke »sibirea croatica« na Čvrsnici . 231
— „ — : Prilozi za povijest planinarstva u Bosni i Hercegovini . . . 331
Haramustek dr.: Nezgode kod skijanja i prva pomoć . . . 2
Horvat L.: Sličice iz životinjskog svijeta 127
Kamenar V.: Dolomiti 129
Kusijanović M.: Tri dana u snijegu u blizini Dubrovnika 219
— „ — : Tmor, kralj visine dubrovačkog primorja 315
Lučić-Roki P.: Na zasnježenoj Kamešnici planini 113
— „ — : U Glamoču i okolo njega 254
M. N. R.: Putovanje maturanata po Velebitu 82
Marion V.: Ljepote Bijelih stijena 7
Mesarić J.: Alpinizam u očima omladinaca 120
Mlinarić V.: S Velebita (utisci i dojmovi) 24

N. M.: Velež planina 211
Oliva A.: Botanička ekskurzija na planinu Subru 101
Pany kap. Đ.: Lovćen (1759 m) 39
— „ — : Radostak (1446 m) 74
— „ — : Deset godina skijanja na Orjenu 92
— „ — : Jabuka (64 m) 100
— „ — : Kod naših gorana u Krivošijama 186
— „ — : Zašto idemo na planine? 206
Peroš V.: Reportaža s puta na Plitvička jezera 273
Pravidur: Impresije s Biokova 298
Pražić B.: Jedna noć na Kleku 294
Pražić dr. M.: Plješevica — Plješivica 97
Rengjeo I.: Južne hrvatske planine 232
Sigmund J.: Skijaško krstarenje na Čvrsnici planini 65
— „ — : Skijaško planinarenje kao ogranak alpinizma 305
Stipić Lj.: Među ribarima na otoku Čiovu 286
Švob H.: Tri dana po Gorskom kotaru 117
Tomičić dr. M.: Da li su velebitske kote 1758 i 1741 na specijalnoj karti označene ispravnim nazivom i visinom 17
Urban dr. S.: Rhododendron na Velebitu 33
Vatovec S.: Uspomene iz bosanskih šuma 175
Virag-Drašković Svoboda Lj.: Prvi put na bos.-herc. plan. 58
— „ — : Belmeken i Rila 122
Vokić A.: Od Medka do Obrovca 207
Zapisnik konstituirajuće skupštine Saveza hrv. planinar. društva . . 26
Zapisnik 66. redov. glavne skupštine Matice Hrv. planinar. društva . . 142
Zapisnik 66. redov. glavne skupštine Hrv. planinarskog društva . . . 256
Židovec dr. V.: Durmitor 324

DRUŠTVENE VIJESTI

Članovima Hvratskog planinarskog društva 1*
Božić u Matici HPD-a 3*
Glavna skupština Društva planinara u Bosni i Hercegovini 49*
Izgorio »Gojtanov dom« na Visočici (Đ. Pany) 45*
Izvještaj s uskrsnog izleta Putne blagajne HPD-a 28*
Nikolinjsko veče Matice HPD-a 2*
Popravak doma na Risnjaku 51*
Poziv na godišnju skupštinu 2*
Poziv na 66. redov. glavnu skupštinu Središnje uprave HPD-a . . . 13*
Slobodno kretanje u planinama 37*
U spomen † Viktoru Borovečkom (Prof. S. Zadrović) 5*
† Viktor Borovečki 1*

ALPINISTIČKA SEKCIJA

Društveni sastanci (I. Bumba) 39*
Iz alpinističke sekcije 28*
Iz alpinističkog odsjeka 51*
Prvenstveni usponi 38*

SKI-SEKCIJA

Godišnji sastanak ski-odsjeka 3*
Iz ski-odsjeka 51*

OMLADINSKA SEKCIJA

Glavna godišnja skupština omladinskog odsjeka 10*
Iz omladinskog odsjeka 17*
Iz omladinskog odsjeka 52*

NAŠE PODRUŽNICE

Daljna predavanja na članskim sastancima HPD-a »Bjelašnice« u Sarajevu (Lj. Stipić) 30*
Društveni članski sastanci i predavanja HPD-a »Bjelašnice« 7*
Komemoracija Umberta Giromette (HPD podružnica »Mosor« u Splitu) 26*
Markacija planinar. puteva (HPD podružnica »Zagradski vrh« u Bribiru) 43*
Naša podružnica »Zagradski vrh« u Bribiru i nova planinarska kuća u Lukovu (Đ. Pany) 39*
Plodan rad HPD podružnice »Bitovnja« u Kreševu (dr. A. P.) . . . 33*
Podružnica »Bitovnja« u Kreševu (V. Milošević) 43*
Profesoru U. Girometti o godišnjici smrti — otkriće spomenploča na Mosoru (H.P.D. podružnica »Mosor« u Splitu) 27*
Proslava Pokupskog planinarskog dana u Hrastovičkoj gori (HPD »Zrinj« u Petrinji) 41*
Skijaško natjecanje na daljinu HPD »Bjelašnice« na Bukoviku . . . 18*
Slavonski planinarski dan (HPD »Papuk« u Virovitici) 37*
Šumski dan u Kotlenicama (HPD »Mosor« u Splitu) 21*
Uređenje izletišta podno Dilj-gore (HPD »Dilj-gora« u Sl. Brodu) . . . 47*
Zabava HPD podružnice »Psunj« u Pakracu 14*

RAZNE VIJESTI

40 godina bugarskog planinarstva 23*
40 godina turizma u Bugarskoj (1899.—1939.) 51*
Dodatak uz članak »Rhododendron na Velebitu« (Dr. S. Urban) . . . 14*
Hrvatska enciklopedija 15*
Hrvatska turistička izložba u Zagrebačkom zboru 45*
Iz Saveza hrvatskih planinarskih društava 32*
Kroz Bosnu do Dubrovnika i preko Plitvičkih jezera u Zagreb . . . 35*
»Napredak«, hrvatski narodni kalendar za god. 1941. . . . . 55*
Tužna vijest iz Bugarske — † Georgi Dimitrov Stoimenov 25*

SLIKE:

Broj 1. Marion V.: Bijele stijene (Figura starca). Bijele stijene (Detalj). Bijele stijene (Ispod Biskupove kape), Bijele stijene (Iz Boca). — Fridrih D.: Motivi s Jahorine. — Marion V.: Bijele stijene (Glavni vrh, Pogled spram Samoborskih stijena, Bijele stijene iz Boca, Pogled od Boca na glavni vrh).

Broj 2. Suljagić S.: Crepoljsko. — Štambuk S.: Pogled na Crni vrh sa Smiljevice. — Pany Đ.: Lovćen. — Đurković dr. P.: Kamešnica (Dio Kurtagića doca). — Bosnar M.: Pogled s Rosijevog kuka. Kod Krajačeve kuće, Iznad Oštarija, Pogled sa Čopinog vrha, Pogled s visine Bačić-kuka. — Ružić B.: Švicko jezero, Lubenovac s Vel. Kozjakom.

Broj 3. Felčar B.: Čvrsnica planina — Pogled na Prenj s Janjičak vrela, Težovnica, Pogled od kuće HPD-a na Malu Čvrsnicu i Čabulju, Muharnica. — Sigmund J.: Čvrsnica — Planinarska kuća pod Vel. Vilincem, Obronci Vel. Vilinca. — Felčar B.: Čvrsnica — Sjever, obronci Vel. Vilinca, Glavni masiv, Pešti-brdo. — Pany Đ.: Radostak. — Emili dr. H.: Geograf. položaj ponora kod Krasice, Rub ponora, Položaj ponora u dolini Višnjevice, Profil ponora kod Krasice. — Radeka M.: Velebit — Kraško polje Javornik, Pastirski stan Doci, Koliba HPD-a na Strugama, Izvor Marasovac. — Barbieri: Jugoistočni dio Orjenske lokve i Goliševac.

Broj 4. Pražić dr. M.: Gola Plješivica (1649 m) s Mrsinja. — Oliva A.: Planina Subra, Istočna strana planine Subre. — Pany Đ.: Jabuka. — Oliva A.: Velika točila na podnožju planine Dobrostice, Brduške na Vratlu u rano proljeće, U bukovoj šumi na Vratlu (1956 m), Okomite stijene na Subri. Penjanje nad ponorima Subre, Kameniti blokovi na Subri, Goveda na Subri, Ponori na Subri, Grmovi planinarske kleke, Munika. — Stipić Lj.: Takmičari na Bukoviku dne 18. II. 1940.

Broj 5. Kamenar V.: Gruppo di Sella, Forella Pordoi (2849 m). — Brezovečki S.: Ispod vrha Stola, Pod Malim Stolom.

Broj 6. Ćurčić V.: Rakitnica (kod Konjica). — Brezovečki S.: Penjač. — Gazdik: Nad Jelaškama, Zalaz sunca na Sjekiri, Mlin na Vrbasu. — T. A.: Novi bazen u Kreševu. — Belošević M.: Observatorij na Musali (2925 m). — Pany Đ.: Ispod Orjena, Nerazdruživi prijatelji. — Belošević M.: Sa Vitoše, Musala s jezerom.

Broj 7. Najdanović S.: Velika Paklenica. — Ćurčić V.: Velež. — Bahlin I.: Kalnik — Glavni vrh, Prodor starog grada. — Ćurčić V.: Poskok, Šargan, Bjelouška, Otrovni aparat Morsinijeve ljutice. — Pany Đ.: Panyjeva kuća i Orjen. — Najdanović S.: Prodor Vel. Paklenice. — Suljagić S.: Rhododendron s Krstaca na Vranici. — T. A.: Nacrt novog turističkog doma u Kreševu. — Planinarski dom u Lukovu. — Bosanska obitelj.

Broj 8-9. Dragman M.: Čvrsnica — Stijene u dolini Grabovice, Jugoistoč. stijena Vel. Kuka, Planinarska kuća pod Vel. Vilincem. — Brezovečki S.: Strma polica u jugo-istoč. stijeni Vel. Kuka, Jugo-istoč. stijena Vel. Kuka. — T. A.: Kreševo. — Ćurčić V.: Rijeka Rama, Kraljevo lovište na Čvrsnici, Biambare kod Čevljanovića, Banja Stijena, Kaštili na Bahoru kod Bilalovca, Gluha pećina, Detalji iz Mijatove pećine u Preslici planini, Velež. — F.: Planinarska kuća na Hrastovičkoj gori. — T. A.: Kupalište HPD podružnice »Bitovnja« u Kreševu.

Broj 10. Griesbach: Sa Plitvičkih jezera (2 slike). — Peroš V.: Sa Plitvica — Ulaz u spilju Golubnjaču, Sa Plitvica. — Fleger dr. J.: Čvrsnica — Vel. Vilinac i dio Vale, Sibirea croatica u stijeni, Sibirea croatica na Jezeru pod Gavranićem. — Stipić: Pogled na Okrug sa Salduna, Saldun, Trogir sa Salduna, Na Saldunu. — Ćurčić V.: Glava špiljskog medvjeda.

Broj 11. i 12. Najdanović S.: Velika Paklenica. — Ćurčić: Velež. Jadran: Pogled sa Gajine, Tmor, Omarske stijene, Vrh Tmora, Na vrhu Tmora, Trnovski svatovi. — Ćurčić: V.: Lov na jarebice s ihramom kod Stoca.

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA — ZEITSCHRIFT DES KROATISCHEN ALPENVEREINS — REVUE DU CLUB ALPIN CROATE — JOURNAL OF THE CROATIAN ALPINE CLUB

IZDAVAČ I UPRAVA — HERAUSGEBER UND VERWALTUNG — EDITEUR ET ADMINISTRATION — PUBLISHER AND ADMINISTRATION: HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO, ZAGREB, VARŠAVSKA 2a, TEL. 65-01

UREDNIK — SCHRIFTLEITER — REDACTEUR — EDITOR: IVAN RENGJEO, ZAGREB, KRIŽANIĆEVA UL. 4a.

God. XXXVI. Studeni-Prosinac 1940. Br. 11.-12.

DRUŠTVENE VIJESTI

ČESTIT BOŽIĆ
I SRETNU NOVU GODINU
svim našim planinarima i planinarkama i čitaocima »Hrvatskog planinara« želi
Središnja uprava
Hrvatskog planinarskog društva.

Glavna skupština Društva planinara u Bosni i Hercegovini. — Dne 18. listopada ove godine održana je u Sarajevu osamnaesta redovna glavna skupština Društva planinara u Bosni i Hercegovini. Za ovu skupštinu vladao je među članstvom i u javnosti velik interes, jer je na dnevni red bio stavljen prijedlog o fuziji društva s Hrvatskim planinarskim društvom. Ovo je pitanje još lanjske godine bilo pokrenuto od strane članstva, ali iz formalnih razloga nije moglo biti izneseno na prošlogodišnjoj skupštini.

Na poticaj i želju velike većine članova upravni odbor društva zaključio je, da se spomenuti prijedlog članstva iznese na ovogodišnjoj glavnoj skupštini. Zbog opće zabrane održavanja skupština odbor je morao odgoditi ranije sazvanu skupštinu u svibnju o. g., te je tako odobrenjem upravnih vlasti sazvana za 18. listopada o. g.

Skupštinu je otvorio predsjednik g. dr. Ivan Subašić pozdravivši Nj. Vel. Kralja Petra II.

Zatim je pozdravio brojne delegate društvenih podružnica, opunomoćenog predstavnika Središnjice H. P. D. g. dra Josipa Flegera, te prisutne članove. Bilo je prisutno i zastupano preko 300 članova.

Nakon izbora skupštinskog časništva prešlo se na čitanje izvještaja. Tajnik g. Milorad Čičić podnio je vrlo opširan izvještaj o radu društva u god. 1939. i u razdoblju od 1. I. do 18. X. 1940. Za isti period podnio je zaključne račune blagajnik g. Mihovil Guber. Izvješće nadzornog odbora pročitao je g. Ivan Perić. Svi izvještaji primljeni su s odobravanjem jednoglasno na znanje, te je upravnom i nadzornom odboru podijeljena razrješnica.

Uz točku dnevnoga reda »Prijedlog o spajanju društva s Hrvatskim planinarskim društvom u Zagrebu« pročitao je tajnik obrazloženu predstavku članova i prijedlog uprave, koji završava slijedećim:

1) Da se Društvo planinara u Bosni i Hercegovini ujedinjuje s Hrvatskim planinarskim društvom i u tu svrhu prenese sav svoj pokretni i nepokretni imetak na Hrvatsko planinarsko društvo.

2) Ovo ujedinjenje s Hrvatskim planinarskim društvom izvršit će upravni odbor Društva planinara u Bosni i Hercegovini, koji je danas na skupštini popunjen, i to najkasnije u roku od mjesec dana.

3) Svi dosadašnji članovi Društva planinara u B. i H. postaju od danas članovima Hrvatskog planinarskog društva sa svima pravima, koja članovi imaju u Hrv. plan. društvu.

Nakon izjave predsjednika, da je prijedlog dovoljno obrazložen i od strane upravnog odbora svestrano proučen, tako da nisu potrebna daljnja objašnjenja, te pošto je ustanovio, da je prema pravilima za pravovaljani zaključak o predmetu potrebna 1/3 članova, a prisutna je gotovo polovina (svega ima 612 članova), prešlo se na samo glasanje. Ispred verifikacionog odbora g. Belančić pročitao je spisak prisutnih članova sa brojem verificiranih punomoći, koje oni zastupaju. Zatim se glasalo prozivanjem svakog pojedinog člana, te je po završenom glasanju konstatirano, da je prijedlog o fuziji s Hrv. planinarskim društvom primljen jednoglasno.

Pošto je predsjednik istakao važnost donesene odluke i koristi, koje će od toga imati naše planinarstvo, dao je ispred Središnjice H. P. D. dr. Fleger deklaraciju, da s naročitim zadovoljstvom u ime svoje i u ime Središnjice H. P. D. prima izjavu i zaključak bratskog D. P. u B. i H., kojim se isto ujedinjuje s H. P. D. te očituje, da ovim časom svi članovi D. P. u B. i H. postaju članovi H. P. D. s istim pravima, koja uživaju članovi H. P. D.

Novoizabranoj, odnosno popunjenoj upravi, u koju su ušli: Dr. Ivan Subašić, Josip Belančić, Gustav Tausig, Milorad Čičić, Mihovil Guber, Stipo Sukić, Ivan Mičank, Ivica Kubin, Miroslav Gjurin, Stanislav Jankijević, Josip Nepomucki, Ing. Pavle Fukarek, zamjenici: Stanko Jagetić, Rudi Baldasar i Fabijan Ridi, te nadzornom odboru: Janko Urlep, Lavoslav Steiner i Ivan Perić dato je u dužnost, da ovaj zaključak o fuziji s H. P. D. provedu u roku od mjesec dana.

Najveći izbor planinarskih, športskih i ostalih cipela vodi trgovina

***MACAN*-cipela**

FRKOVIĆ I DRUG

Zagreb, Ilica 24. — Telefon 55-14.

Ovom fuzijom Hrvatsko planinarsko društvo znatno proširuje svoj dosadašnji rad i djelokrug. Broj planinarskih objekata u Bosni i Hercegovini povisuje se od 4 na 20, a podružnice za daljnjih pet. Od planinarskih kuća najvredniji su: »Aleksandrov dom« pod vrhom Trebevića, kuća na Prokoškom jezeru na Vranici, zatim kuće na Tajanu, na Svatovcu kod Tuzle, na Vlašiću kod Devečanskih stijena, te velebni planinarsko skijaški dom na Kraljičinom vrelu na Vlašiću, koji se već nalazi pod krovom i u koji je dosad društvo utrošilo oko 250.000 dinara. Za dovršenje ovoga doma u centru najljepših skijaških terena Banovine Hrvatske bit će potrebno još daljnjih 200 do 300.000 dinara. Od ostale imovine vrijedno je također spomenuti društvenu knjižnicu, bogatu zbirku fotografija, specijalnih karata, diapozitiva itd.

Planinari Herceg-Bosne nadaju se i uvjereni su, da će ova fuzija doprinijeti mnogo jačem i življem radu na planinarskom polju, pa će se ujedinjenim silama nesamo sačuvati ono, što je kroz dugi niz godina s mnogo žrtava i truda podignuto, nego da će se to sve i dalje razvijati i širiti na dobrobit našega planinarstva.

Popravak doma na Risnjaku. Vrlo izloženi položaj »Šloserovog doma« na Risnjaku bio je uzrokom, da je tome domu do danas bilo potrebno nekoliko popravaka. Hrvatsko planinarsko društvo imajući u vidu važnost ove naše planinarske kuće ponovno je uz velike materijalne žrtve osposobilo dom na Risnjaku za dulji niz godina.

Nanovo je izvršen uređaj doma, te pitanje same opskrbe, tako da će dom na Risnjaku biti i preko cijele zime potpuno opskrbljen, jer imade stalnog opskrbnika.

Dom će tako moći poslužiti mnogim planinarima, koji ljeti posjećuju Risnjak, a zimi napose skijašima, koji u sve većem broju dolaze na lijepe skijaške terene, kojima obiluje ova vrlo zanimiva naša planina.

*

Naš član g. Bartol Valent, tapetarski obrtnik u Zagrebu, darovao je našoj podružnici »Ivančica« u Ivancu za kuću na Ivančici 6 komada madraca. Nadalje je poklonio podružnici »Kalnik« u Križevcima za kuću na Kalniku 4 komada madraca. Obadvije naše podružnice zahvalile su se pismeno svome dobrotvoru na tim lijepim darovima.

Središnja uprava HPD smatra svojom dužnošću, da se g. B. Valentu i ovim putem zahvali na njegovom doista hvalevrijednom poklonu našim podružnicama, odnosno njihovim domovima na Ivančici i Kalniku. Ugledali se i ostali u ovaj lijepi primjer planinarske svijesti gospodina Bartola!

ŠIRITE HRVATSKI PLANINAR

40 GODIŠNJICA TURIZMA U BUGARSKOJ

(1899.—1939.). — Prilikom 40-godišnjice svoga opstanka izdao je bratski Bugarski turistički savez svečanu sjajno opremljenu spomenicu pod naslovom: 40 години туризмъ въ България 1899-1939. Uz odlične slike Nj. Velič. cara Borisa III., počasnog predsjednika Saveza, i najljepših bugarskih planina sadržaj spomenice sačinjavaju članci bugarskih istaknutih kulturnih radnika ovim redom: Rajev J.: Duh i ideološke tendencije bugarskog turizma. — Deliradev P.: Srednja gora u geografiji, povijesti i planinarstvu. — Jocov B.: Aleko Konstantinov. — Georgijev G.: Kultura u bugar. planinama. — Konstantinov G.: Ivan Vazov i bugar. priroda. — Kebrle P.: Zaštita prirode u Bugarskoj. — Zaharijev V.: Planina u bugarskoj umjetnosti. — Filipov N.: Planina u bugarskoj književnosti. — Kirov K. T.: Granice planinske klime u Bugarskoj. — Skordev G.: Naša građevna aktivnost. — Pejev P.: Četrdeset godina. — U posljednjem članku od Pejeva prikazan je historijat Bugar. turist. saveza. Ideja, da se u Bugarskoj organizira turistika, nikla je još god. 1889., kad se je otac i začetnik bugarskog planinarstva Aleko Konstantinov prvi put popeo na Črni vrh. Oduševljen ljepotom planinskom odluči da osnuje planinarski plub. Slijedeće godine 1890. bude taj klub pod imenom »Urvič klub« i osnovan i postojao je sedam godina. Ali Konstantinov nije bio zadovoljan s uskim okvirom rada ovoga kluba. Zamislio je, da osnuje Bugarsko turističko društvo, kojemu je imala biti poglavita zadaća, da potiče i jača nacionalno osjećanje i kulturu bugarskog naroda. Nakon izmjene misli sa svojim drugovima, da svoju zamisao provede u djelo, obrati se Konstatinov znamenitim »Pozivom« ljubiteljima bugar. prirode, da se uspnu i sakupe na Črnom vrhu i da tamo osnuju novo društvo. Poziv Konstantinova je oduševljeno prihvaćen i na Črnom vrhu se sakupilo preko 300 osoba, pa je tu pod predsjedanjem velikog bugarskog pjesnika

i pisca Ivana Vazova osnovano novo društvo. Ovaj sjajni uspjeh bio je međutim samo početak rada, jer je tek četiri godine kasnije, 20. VII. 1899., osnovan Bugar. turistički savez. Odmah je povedena akcija, da se u provinciji osnivaju podružnice. Do godine 1904.-05. radilo se u Savezu s mnogo poleta, ali iza te godine javlja se neko mrtvilo i zastoj. No ta kriza nije dovela do pada smisla za planinarstvo, jer se malo pomalo javlja novi život i interes, koji se održaje sve do Svjetskog rata. Balkanski, a osobito Svjetski rat doveo je u teškim i nepovoljnim ratnim prilikama do zastoja rada. Ali iza velikog rata počinju se mnogim patnjama izmučeni ljudi opet sjećati svojih planina i smisao za planinarstvo oživljava nanovo u još većem i jačem zamahu negoli prije rata. Kao prvi jači znak novog planinarskog života i rada javlja se posveta doma u Trnovu. Još je svečanija bila posveta prve planinarske hiže »Skakavice« u Rila-gorju god. 1922. Na tisuće gostiju iz svih krajeva Bugarske sleglo se u ovome velegorju, da pozdravi djelo bugarskih planinara. Od te godine širi se društvena organizacija na sve strane, gradi se i stvara na veliko tako, da danas imade u Bugarskoj do 60 planinarskih kuća i skloništa te turističkih domova po gradovima, među njima 2 meteorološka opservatorija, 48 kuća po planinama i 10 turističkih domova, provedene su brojne markacije puteva, pošumljene mnoge goleti a česti izleti se priredjuju i u najudaljenije planine; uz to Savez izdaje obilnu turističku literaturu, kojoj na čelu stoji društveni organ »Blgarski turist«. Danas broji Bugarski turistički savez 83 podružnice sa 6.095 članova — 5.759 odraslih i 336 omladinaca. Ali svim navedenim nije djelo bugarski planinara dovršeno. Potrebe novog vremena traže, da se planinarske kuće izgrađuju i dalje uz što veću udobnost, da se bugarska omladina privuče na rad za ideje bugarskog planinarstva. Na taj će se način izgraditi nova zdrava generacija, koja će imati da ostvari nesamo ideale bugarskog planinarstva nego i veću i sjajniju budućnost domovine.

Iz omladinskog odsjeka. Na početku ove godine imao je upravni odbor omlad. odsjeka najljepše nade u pogledu napredka i razvitka samoga odsjeka, no neobične i teške prilike, u kojima danas živimo, nisu dozvoljavale, da se u cijelosti izvede predviđeni plan. Unatoč gore navedenog razloga, kao i odsutnosti nekolicine odbornika zbog vojne vježbe nastojao je odsjek da ne zastane u započetom radu, što mu je, i ako ne potpuno i uspjelo. Tokom godine društveni se je život u samome odsjeku lijepo razvijao. Svaku je večer bilo u prostorijama živo i veselo, a naročito u utorak, kada su održavani redoviti sastanci, na kojima je znalo biti i preko 45 članova. S nastupom zimskih dana odlučio je upravni odbor omlad. odsjeka da priređuje čajanke u društvenim prostorijama, te je prva čajanka održana dne 13. X. i vrlo je dobro uspjela. Na poziv Ski-odsjeka polazili su članovi skijaši omlad. odsjeka suhi ski-tečaj, koji je priredio Hrv. skijaški savez, a tako su se odazvali i tečaju foto-odsjeka »Praktična uputa o fotografiji«, koji je još u toku. Na širem članskom sastanku Matice, održanom dne 6. XI., bili su omladinci prisutni u lijepom broju. Budući da se pročelnik odsjeka g. Plaček nalazi već dugo vremena na voj. vježbi, to je zaključkom upr. odbora Matice na njegovo mjesto postavljen do dalnjega g. Stjepan Žulić. Na sastanku odsjeka dne 12. XI. spomenuta je 4-godišnjica opstanka i rada omladinskog odsjeka, koja pada svake godine na 11. XI., te je tom zgodom pročelnik Žulić čestitao omlad. odsjeku na tom malom jubileju i izrazio želju, da omlad. odsjek ustraje i nadalje u svome radu. Najvažniji zadatak u radu odsjeka jeste svakako priređivanje izleta i propagiranje naših

Foto: S. Najdanović

VELIKA PAKLENICA

Skijaško planinarenje kao ogranak alpinizma

Josip Sigmund (Sarajevo)

Turizam, planinarenje, alpinizam i veleturistika u svim svojim varijacijama, ljeti jednako kao i zimi, pružaju nam prlike, da u punoj mjeri uživamo u čarima naših romantičnih gora. Svaka od tih turističkih podvrsta nosi svoje posebno obilježje, djelovanje, učinak i čar, prema čemu ih međusobno i dijelimo. Svaka za sebe čini skupinu s određenim karakteristikama, prema kojima i služi kao cjelina za sebe, a kao takova ujedno i kao karika lanca na usponu do kraljice planinarskog sporta — do veleturistike. Srž toga progresa je ljubav za visoku planina, koja ujedno vrijedi kao osnovni zakon i motiv svake te skupine.

U jednakoj mjeri, s istim zanosom i s nesmanjenim užitkom gotovo kod svakog turiste, planinara, a naročito alpiniste, izražena je jasno ta ljubav za prirodu kao p o r i v. To je osnovni zakon i motiv turizma — planinarstva — kao i alpinistike, prema kojemu se svaka od njih rasčlanjuje u osnovnim crtama na učesnike s pasivnom naravi, čija su nastojanja usmjerana prema ljubavi spram mirne prirode u ravnici i predgorju, — te na aktivne učesnike, koji svoje turističko, planinarsko ili alpinističko zadovoljstvo crpu posjećujući planinske vrhove nedostupnog velegorja.

Pri toj grupaciji načelnog karaktera nije od presudnog značaja samo duševna i tjelesna konstitucija, nego opet je jedini i osnovni poriv i uslov za vršenje toga sporta l j u b a v za p r i r o d u .Tu osebinu ovoga sporta, prema raznolikostima temperamenta ljudi, nalazimo zastupljenu u svim fazama razvoja. Svi se oni grupiraju počevši od najnižeg stupnja mirnog uživanja prirode pri turizmu, pa sve naprijed do najdrskijih pothvata na području alpinističkog planinarenja.

Uspoređujući turizam s planinarstvom i alpinizmom kao cjelinom općeg planinarstva dolazimo do jednog graničnog rasčlanjivanja među njima. Ali ako ih razlučimo jedno od drugog, moglo bi se unekoliko formulirati, da je turizam, a i planinarstvo — planinarenje,

---

Pri sastavu ovoga članka djelomično sam koristio navode iz slijedećih djela:

1. — Dr. Henrik Tuma, — Pomen in razvoj alpinizma.
2. — Law V. Kalda, — Tempo
3. — M. i V. Janković, — Gimnastika skijaša.

koje ne zahtijeva posebnih niti jačih tjelesnih ni duševnih napora, a vrši se uglavnom radi zabave, higijene i ljubavi spram prirode.

Međutim najvažnije je pri tome, da je kod jednoga i drugog krajnji cilj alpinistika, pa zato i vidimo, da su turistika i planinarenje preteče alpinizma, a tako isto da gotovo svi turisti i planinari najvećim dijelom postaju uz izvjesne okolnosti vrsnim alpinistima.

Alpinizam se je po svima kulturnim zemljama snažno razvio i to isključivo kao jedan tipičan pojav današnjeg mnogostrukog kulturnog življenja. Zamah, s kojim je on prokrčio stazu među široke i najrazličitije slojeve ljudske zajednice, postaje nam razumljiv tek onda, kada uočimo jasno ideju, s kojom je on obuhvaćen. Ljubav za prirodu — njezin život i draži izražena je u nastojanju, da se u borbi zalaže tjelesna energija na putu, kojim se kroči ususret prema spoznaji o snazi ljepote, kojom visoka planina zrači. To je osnovni motiv i ideja alpinizma, ali ona je tek obuhvaćena u punom i pravom značenju onda, kada je u jakom zamahu skoncentrirana harmonija tjelesno-duševnog izvršivanja na putu, koji nas odvodi na visoku planinu.

Prema tim osobinama moderna je karakteristika alpinizma, da izlučuje elitnu skupinu alpinista, koji su prozvati estetima, t. j. alpinistima, koji gledaju i traže u tjelesnom učestvovanju sredstvo za uživanje ljepote visoko-planinske prirode. S momentom, kada je uspješno provedeno to izlučivanje, stvorio se je jedan kadar ljudi, kojima je zimski vremenski period pružio nove i do onda neslućene mogućnosti. Nastupila je epoha skijaške vještine planinarenja, koje je dalo jak zamah i razvoj alpinistici. Danas već vidimo, da se konačni razvoj alpinizma prema svrsi dijeli na penjački sport i skijanje, koji su u tijesnoj i nerazlučivoj vezi s veleturistikom. Znači, ubačeno je skijaško planinarenje kao nerazlučan uvjet alpinizma, prema čemu se mirno može reći, da su danas skije postale nepogrješivo pomoćno sredstvo alpinistike.

Danas je alpsko skijaško planinarenje toliko razvijeno, da se u jednakom ako ne i u većem broju posjećuju planinarske kuće, skloništa i domovi zimi, kao što je to slučaj kod alpinistike u ljetnom vremenskom periodu.

Sport, a osobito zdravi sport kao što je skijanje, sve više je potreban današnjem, čak i na duševnom polju mehaniziranom čovjeku. Skijanje i skijaško planinarenje mnogima je odmor a brojnima potreba. I jedni i drugi gotovo istim poletom hrle pod okrilje zasnježenih brda. Prvi, da prožive par ugodnih časova u onom zdravom i punom veselosti skijaškom životu zajednice, koja vlada na planinama i u planinskim kućama. Nasuprot ovima oni drugi, ali zato pretežno manjeg broja, bježe na planinu, jer su one za njih tako

privlačne. Zove ih neodoljivo bijeli planinski snijeg i zasnježeni vrhovi planina, koji tako čeznutljivo svjetlucaju.

Svima onima, koji odluče da zimi provedu slobodno vrijeme na zasnježenim poljanama naših visokih gora da uživaju svježi zrak i ljepote prirode, te da udovolje temeljnoj potrebi svoga organizma, da se kreću, — skijaški sport, i skijaško planinarenje naročito, omogućit će to svakome u najvećoj mjeri. Ova potreba za kretanjem na snijegu pokazuje se u raznim oblicima i varijantama, a razlog najvećim dijelom leži u tjelesnim i duševnim dispozicijama svakog pojedinca.

Skijaško planinarenje stavlja na skijaša planinara brojne zahtjeve, koji se uglavnom mogu rasčlaniti u dvije osnovne grupe. Svaka od njih ima svoja karakteristična obilježja, čiji zahtjevi moraju biti izgrađeni u takvoj međusobnoj ovisnosti, da već samim tim izlučuju opći značaj vrijednosti, valjanosti i teškoća skijaškog alpinizma.

U prvu grupu uvjeta za skijašku alpinistiku izlučuje se fizička kondicija i tehnika vožnje. Fizička kondicija i tehnika vožnje i imaju svoje različito obilježje, ali zajednička njihova veza provlači se kroz sve djelovanje jedne i druge. Druga grupa uvjeta skijaške alpinistike obuhvatila je sam karakter, t. j. duševne i moralne odlike pojedinca. Pod duševnim odlikama pojedinca razumijevaju se hrabrost, odlučnost i — moć snalaženja.

Pri svakom sportu, a najviše kod skijanja, zahtijeva se kod aktivnog športaša dobar i izgrađen temelj, koji je ključ daljnjeg uspješnog djelovanja. Pored tehnike vožnje još od većeg je značaja fizička kondicija skijaša. Kod skijaškog planinarenja treba izdržati, puno izdržati i nada sve mnogo izdržati. Kondicija je onaj faktor, koji u najviše slučajeva ostaje konačni pobjednik. Ali da bi se to postiglo, ta kondicija uz fizičke odlike tijela mora sadržati još i više moralnu snagu pojedinca. Ona je regulator uspjeha. Znati se svladati, a još više u odlučnim momentima, koji su inače dosta česti u skijaškom planinarenju, znati pronaći potrebni polet i snagu za svladavanje zapreka, to je važniji faktor negoli i sama tehnika vožnje, pa i fizička odlika. Nastojanje, da se kroči naprijed prema uspjehu, je ona jaka sila, kojom ono svakog oprobanog skijaša alpinistu veže za ovu vrstu skijaškog planinarenja.

Sve te vrijednosti, jedna s drugom izgrađene u jednu cjelinu, pružaju temelj, koji vrijedi kao polazna točka svakog sistematskog skijaškog znanja. Ići u susret skijanju znači, da podjednakom mjerom moramo voditi računa o tehničkoj spremi kao i o tome, da spremimo svoje tijelo za onaj rad, koji nas čeka na snijegu. Ako se na taj način ne spremimo za skijašku sezonu, onda možemo

očekivati uglavnom ove vrste štetnih posljedica: gubitak vremena, dok priučimo tijelo na zahtijevane kretnje, zbog čega nastupa umornost mišičja, nesposobnost organa za disanje i preveliki opći umor.

Iz toga ne slijedi, da je tehnika skijanja sekundarnog značaja, nego da svaki onaj, koji želi donekle da postigne svoje najbolje uspjehe, mora za to biti fizički spreman. Koliko je na tome istine, pokazuju nam jasno naše prilike. Početnici bez ikakvih predradnja polaze na snijeg, ne snalaze se u novoj situaciji, oni se ne bore uglavnom, samo s tim glatkim elementom, nego većim dijelom, s težinom svoga tijela, odnosno sa slabićom i nespremnošću svoje muskulature.

Izdržati, to je geslo kod skijanja. Izdržati, odnosno biti u dobroj tjelesnoj kondiciji isto je tako važan moment za sudjelovanje pri skijaškoj alpinistici uopće, kao i sama tehnika skijanja. Ovakova i tolika rezerva snage, koja bi bila dovoljna, da svlada svakovrsne napore, može se postići samo ustrajnim treningom. Ali taj trening ne počinje tek u zimu, nego ga treba dosljedno provoditi i u proljeće, i u ljeto, i u jesen, zapravo taj trening ne smije ni prestati kroz cijelu godinu. Mislim, da svaki uviđa, kako bi bio ipak prekratak rok za postizanje potrebne tjelesne kondicije, kada bi se počelo trenirati tek u zimu i na snijegu. Samo onaj može dandanas s nekim uspjehom sudjelovati na pohodu u visoke planine, koji je u stanju da uz tehničko znanje uloži i maksimum tjelesne snage, koja je potrebna, da se izdrži napor, koji ga na putu čeka.

Taj princip važi za sve jednako, — za početnike, koji se bore s plužnim lukom, a i za majstora, koji dobro vlada skijaškom tehnikom. Svima im je prije svega potrebna fizička kondicija. Mi viđamo na terenu razne kvalitetne kategorije skijaša oba spola. Mnoge od onih krutih, a ponekad i slabo raspoloženih početnika, pa sve do onih najsmionijih vozača, kojima priroda ne stavlja tolike zapreke. Uvijek vidimo jedan te isti ili gotovo sličan način, kojim svi oni žele postići skladnost pokreta, čime nastoje da se onda što uspješnije održavaju pri krstarenju na zasnježenim plohama. Svu tu djelatnost na snijegu, koja se očituje redovito u jednom nizu povezanih i prirodnih ili umjetnih gibanja nazivamo tehnikom skijanja.

Tehnika skijanja u užem smislu obuhvata uglavnom izvjesne tehničke radnje i osnovne pokrete, koje svaki početnik skijaš mora da zna i da njima zagospodari. Međutim pod tehnikom skijanja u širem smislu uređujemo sve ono znanje u skijaškom sportu, koje skoro svaki izgrađeni skijaš zna, jer svaki izgrađeni skijaš ima svoj

poseban stil, koji on postiže u toku dužeg vremena, a na osnovu znanja temeljnih principa skijaške tehnike užeg smisla.

»Citius — Altius — Fortius!« je načelo napisano na olimpijskim vratima, a znači: »Brže — Više — Jače«, što može važiti i kao načelo skijaškog planinarenja. Za sve valja jednako — za početnika, kome je problem i samo stajanje na skijama, a također i za prekaljenog alpinistu skijaša, kome je tehnika strmog obronka igračka. Oba imaju pred sobom nove ciljeve, pa su zato i sretni, kada im se približuju. U napretku je privlačna moć planinarskog skijanja, ali zato tko nema dobre volje da stoji pred novim zahtjevima, biva prikraćivan u najdubljim užitcima.

Tehnika skijanja se usavršava, odbacuju se nepotrebne stvari. Sve više se provodi specijalizacija s naročito određenim uvjetima, a i znanjem. Pored ostalih problema, koji su pri specijalizaciji od važnosti, bitno je i od osnovne vrijednosti određivati momenat opće spremnosti, u kome će pojedinac pristupiti k specijalizaciji. Zato je planinarsko skijanje, koje se provodi u okviru alpinistike, tu, da stvori kod svih bez razlike dobar i čvrst temelj, preko kojega se mogu onda izvađati specijaliste za pojedine grupe skijaške tehnike općeg smisla.

Počevši od prvih dana razvojne faze skijanja kao sporta, pa do današnjih pojava tehnike tempa i brzine pojavile su se brojne škole a s njima i sljedbenici skijaške tehnike. Veliko je to razdoblje, u kome je zato i izgrađivanje tehnike skijanja produbljivano do najsitnijih detalja, prema kojima je i omogućen razvoj ovakovih današnjih oblika individualističkih stilova brojnih skijaških vehčina.

Sve tamo od prvog reformatora skijaške tehnike Telemarkovca Sondre Nordheima, koji je dao osnov norveškoj tehnici skijanja, pa preko Austrijanaca Paulkea, Zdarskog i Bilger-a, koji su spojili norvešku tehniku s alpskom stvorivši na taj način tako zvanu arlberšku školu skijanja, izmijenjali su se još mnogi pobornici brojnih škola svih naroda, koji se bave skijaškim sportom.

Do nedavna slavljena arlberška i švicarska škola ili škole kristijanija - tehnike ustupaju pomalo mjesto novoj tempo-tehnici. Neumorni rad mladih športaša okupljenih oko Hannes Schneidera uzdigli su i proslavili tu arlberšku školu, koja još i danas služi kao mjerilo i uzor za znanje skijaške tehnike. Glavno joj je obilježje pretklon težišta tijela prema naprijed, nizak stav i rubljene kristijanije. Opterećenje skija sastojalo se je u tome, da su vozači s većim dijelom tijela opterećivali pete, a ostale dvije trećine stopala su upotrebljavane kao poluga za izravnavanje smetnji, koje su nastajale u smjeru vožnje.

Tempo-tehnika i tempo-vožnja su oznake današnjeg skijanja (naročito pri takmičenju — spust i slalom). Kao nikada prije, ovdje igra presudnu ulogu opterećenje ili rasterećenje skija ili jednog njihovog dijela. I sama bitna i odlučna razlika između prijašnje arlberške — brze vožnje — i današnje tehnihe tempo-vožnje — sastoji se u opterećenju skija.

Tempo-tehnika propisuje, a tempo-vozač izvađa vožnju stojeći tako na skiji, da se veći dio njegove težine tijela nalazi na čitavom stopalu, ali tako da se stražnje dvije trećine stopala s petom upotrebljavaju kao poluga za izravnanje, koja je i prema gore ograničena u fiksiranoj jakoj dijagonalnoj privlaci vezova. Naravski, da je kod tempo-tehnike još veći pretklon tijela prema naprijed, nego što je to slučaj kod arlberške tehnike. Koljena su prignuta mnogo dalje naprijed, tako, da se težište tijela nalazi okomito pred stopalom. Time nastupa odlučno jače opterećenje prednjeg dijela skija, dok stražnji dio dobiva samo preostale pritiske i opterećenje vožnje. Tempo-vozač tako postiže u vožnji valovitim teretom (skijaško planinarenje) pomoću krajnje mekoće i gipkosti koljena to, da ga tijelo uslijed vlastite sile brzine nosi preko terenskih valova, u kojem slučaju tijelo, tako reći, vuče skije.

Dakle razlika između te dvije vodeće skijaške škole, arlberške — kristijanija tehnike i tempo tehnike, u prvom redu je u opterećenju skija. Opterećenje stražnjeg dijela skija postignuto stajanjem na peti daje kristijanija — tehniku. — Opterećenje prednje polovine skija postignuto stajanjem na cijeloj nozi s glavnim opterećenjem na prednjem dijelu tabana doje modernu tempo — tehniku. I jedna i druga imaju svoje sljedbenike i opravdanje. Ali i pored svih odlika tempo tennike, koja se zasad upotrebljava pri takmičarskim disciplinama, ipak tehnika strmog obronka arlberške škole još uvijek je najprikladnija za skijaški alpinizam i planinarenje.

Načelna karakteristika kod obadvije je gotovo istovjetna, tek pri rasčlanjivanju pojedinosti kod tehničkih radnja, jedna se od druge razlučuje. Međutim sve te finese tehnike izvađanja i kod jedne i kod druge su zapravo temelj na kome si svaki skijaš bez razlike, bio on takmičar ili planinar, izgrađuje svoj poseban stil i način, kojim će ove pojedinosti tehnike primjenjivati na terenu. Naročito to dolazi do izražaja kod planinarskog skijanja, jer na tom polju dolazi najviše do izražaja individualizam, koji je potreban kod svladavanja terenskih prepreka, a s tim u vezi naravski s vremenom dolazi do izgrađivanja jednog sasvim individualističkog znanja i upotrebljavanja skijaške tehnike. Bez sumnje, da prije izgrađivanja tih individualističkih pojedinosti tehnike svaki bez razlike mora savršeno da zna i do najmanjih varijanata jednu ili drugu tehniku. Individualizam nastupa tek

onda, kada se bilo koja radnja jedne tehnike počinje upotrebljavati pri raznim preprekama terena. Teren sam diktira način upotrebljavanja odgovarajućih radnja, ali kako, kojim tempom, kakvim pokretom i pod kakvim inim okolnostima će se te radnje izvesti, to je stvar individualnog shvatanja i znanja.

Svaki skijaš, a posebice planinar tijekom vremena priuči se toliko upotrebljavanju jedne grupe skijaških pokreta, da one postaju obilježjem čitavog njegovog sistema vožnje. Bile te radnje s obzirom na pomenute dvije tehnike pogrešno ili ispravno izvađane, nije to od osnovne vrijednosti, nego je bitni uslov, da je s pomoću njih svaki skijaš siguran na terenskoj vožnji. Sigurnost prigodom izvađanja skijaških pokreta, koje diktira terenska vožnja, je jedan od osnovnih uvjeta, a da li se ona postiže jednom ili drugom grupom radnja postojećih tehnika vožnje, nije važno, a ni značajno. O tome načinu promatranja o tehnici vožnje čut ćete od svakog skijaša, koji prosijeca skijama neravnosti terena naših planina. Svaki od njih će vam navesti, da svojim načinom pokreta i izvađanja nekih radnja skijaških vještina prelazi i najteže terenske zapreke s lakoćom i sigurnošću, za koju, a to je najinteresantnije, vjeruje, da je ne bi imao, kad bi upotrijebio radnju, kako zahtijeva arlberška ili tempo tehnika. Svi oni izvode plužnu, škarastu ili Allais-ovu kristijaniju, samo što pri svakoj bude nešto promijenjeno s obzirom na individualno stanovište, koje proistječe iz momenata brzine i raznolikosti zapreka, koje teren pruža prigodom vožnje.

Takav način individualnog stila u tehnici skijanja postaje nam svakome jasniji, kada malo pobliže uočimo proživljavanja, fizička i duševna, na koja se nailazi pregodom terenske vožnje. Baš ta temeljna ili dispoziciona fizička, a još više duševna proživljavanja, kojima je skijaš planinar izložen na skijaškom tragu, koji prosijeca preko obronaka visokih planina, su odlučna za njegov konačni uspjeh. Umor, koji nastupa usprkos i najbolje kondicije, u velikoj mjeri ima odraza na živčanoj kondiciji, a prema tome i na brzom snalaženju. Ne zapažaju se tada dovoljnom brzinom terenske zapreke, a niti se s dovoljnom odlučnošću dovodi u potrebnu harmoniju brzina vožnje s tehničkom radnjom, koja se izvodi. Nastupa tu uplivno djelovanje griješaka nastalih zbog manjkave fizičke kondicije i same tehnike vožnje na grupu uvjeta, na koje je rasčlanjena pravilna i dobra alpinistika skijanja. Momentom, kada se uspije provesti da taj upliv bude sveden na što manju mjeru, bit će i opća vrsnoća svakog skijaša planinara veća i jača.

Skijaško planinarenje pored fizičke kondicije i poznavanja tehnike vožnje jednakom mjerom još zahtijeva posjedovanje razvijene odlučnosti, hrabrosti i brzine snalaženja. To je ta grupa, koja radi

svoga značenja pri skijaškom planinarenju dolazi na prvo mjesto. Tu je oličenje i sinteza alpinistike skijanja i vrijednosti svakog skijaša planinara. Bez potpunog udovoljavanja tim trima uvjetima, pa i do najsitnijih zahtjeva svakog od njih posebice, a i u vezi jednog s drugim, nema užitka u planinarskom skijanju, a s njim i dobrih izrađenih skijaša planinara. Hrabrost — moć snalaženja i — odlučnost mora biti kod izgrađenog skijaša planinara zastupana i izgrađena u najvećoj mjeri.

Fizička kondicija pa i tehnika vožnje, ti atributi prve grupe uvjeta za skijašku alpinistiku, mogu se postići marljivim radom i voljom. Uspješne metode skijaške gimnastike svakome bez razlike pribavljaju potrebnu kondiciju, a tehnika vožnje prije ili kasnije, putem tečajeva, a i van njih, savlada se u potpunosti. Međutim za drugu grupu zahtijeva nema prokušanih metoda naučavanja. Oni su uvjetovani općom konstitucijom svakog skijaša bez razlike. Ili ih uopće nema, prema čemu se ne može ni govoriti o dobrom pleninaru skijašu, ili su zastupljeni u slabijem ili jačem stepenu i obliku, prema čemu se i skijaši planinari razvrstavaju. Zato je i individualnost stila vožnje kod skijanja toliko rasprostranjena, što hrabrost, odlučnost i moć snalaženja nije kod svakog u jednakoj mjeri i obliku zastupljena. Te tri osobine koliko god su temelj i značajke karaktera pojedinca, toliko su još više odlučni faktori i osobine za vrednoću skijaša planinara. Na jednoj strani oni nam predočavaju jezgru planinarsko — skijaškog zahtijeva, a na drugoj strani udovoljiti tim uslovima znači u punoj mjeri moći uživati, bez znatnih zapreka, u krstarenju zasnježenim plohama visokih planina.

Svaka ta osobina predstavlja sama po sebi svoju izgrađenost i veličinu, ali svaka od njih dolazi kod planinara tek do prave svoje snage i vrijednosti, kada je udružena sa svima preostalima. S njima tek ona čini onu traženu veličinu, koja u svojoj izgrađenosti predstavlja vitešku odliku skijaškog planinarenja. Ta značajka je od presudne vrijednosti i za opću izgrađenost planinara skijaša, kao čovjeka.

Na putu do svoje planinarsko-skijaške izgrađenosti svaki prođe stazama, a i skijaškima tragovima brojna, značajna i po život opasna proživljavanja. Gore na planini u tijesnoj je čovjek vezi sa svim mogućim opasnostima, koje u prvi momenat važe kao živčana iskušenja, ali istovremeno putem kojih se stvara postupna i jaka rezerva za očeličavanje značaja. Borba, koju od nas svaki počešće mora da vodi s raznovrsnim preprekama same prirode na planini, daje nam snagu i novi polet za jače i snažnije djelovanje. Međutim ta borba, koja s vremenom postaje potreba, ne smije prijeći u rekorderstvo i takmičenje, jer ono stvara brojne variante nezdravih pojava. Pojam takmičenja naročito pri alpinistici uopće, a napose kod skijaškog plani-

narenja, mora se eliminirati potpunoma. Bez sumnje, a i samo se po sebi razumije da su traženje senzacije i samoljublja iz gole častohlepnosti osobine, koje kod čovjeka postoje, ali njima nema mjesta kod izgrađenog skijaškog planinarenja. Treba se rukovoditi principom zalaganja za druga, s kojim se polazi na skijaško planinarenje. Drugovi sa skijaškog traga postaju tada među sobom bliži, jer ih borba s prirodom upućuje, da jednakim omjerom primaju udarce zla kao i dobra. Nema tu sebičnosti ni samoljublja nego prevladava čista nesebičnost, kod koje drug drugu postaje bliži, sretniji, a i vredniji. Za druga se gore drug zalaže svim sredstvima kako u dobrim tako još više u lošim prilikama.

Jednakim mjerilom odmjereno je gore svima podjednako. Kako meni tako i tebi u svim prilikama života provedenog na planini. To je osnovni, a i najvrjedniji napisani zakon skijaško — planinarskog života na planini. Nema pri tom mjesta snobizmu i izvještačenosti. To su atributi, s kojima se u planinu ne polazi, a niti im ima gore mjesta.

Planinarsko šarlatanstvo, pa makar i u najblažoj formi izraženo, nema mjesta među zakonima, koje je priroda u svojoj vjekovnoj borbi izrađivala. Slabima gore nema mjesta, pa makar se ta slabost očitovala u bilo kakovu obliku. Nepor borbe, koja je inače u prirodi vrlo surova i nemilosrdna, može da izdrži samo onaj, tko do tančina poznaje te zakone, prema kojima se ona i provodi. A da bi se njihova bit mogla proniknuti, treba ih upoznati i osjetiti njihovo djelovanje u svim varijacijama, pod kojima se pojavljuju.

Zakoni prirode i života, s kojima ona zrači, jednostavni su, a i malobrojni. Njih nije teško razumjeti, treba im se samo podvrgnuti, nesvjesno i bez predomišljanja, odbacivši sve ono, što je daleko od realizma, pa će se osjetiti bit zadovoljstva i sreća, koju oni sa sobom donose. Tko ih prije upozna, razumije i s njima živi, u toliko će i ranije spoznati pravu bit ljepote planinskog života. Mirnog sređenog života, u kome nema brzine življenja, a niti velikih potresa. Priroda i njen život se odvija u tempu, koji je lagan, gotovo neprimjetan, a odrazuje se momentima, čiji je iskonski redoslijed već unaprijed određen. Pravo jačega, ali izraženo u smislu otpornijeg i vitalnijeg za život, je obilježje toga redoslijeda. Sve, što je dotrajalo ili oslabilo, biva pregaženo životom nastupajućeg, zdravijeg, snažnijeg i otpornijeg. Ciklus je to zakona prirode, koji je oličen u svim pojavama njezina života. To je njezin zov — ZOV PLANINE, — koji često puta tako izrazito odsijeva s njezinih visina. Proniknuti u srž toga obilježja planinskog života je omogućeno svakome alpinisti, a naročito penjaču i skijašu planinaru, jer oni zalaze i do najzabitnijeg kutka planine. U neposrednom su dodiru i borbi sa svim odlikama njezina života, pa zato često i sami podliježu njihovu djelovanju. Prepušta-

jući se djelovanju toga života oni će ujedno tada razumjeti, da je i zov planine ponekad jači i od ostalih životnih potreba čovjekovih. Uvidjet će, da je planinarenje poriv, za kojim se čezne, priželjkuje, a i sanjari. Sve to sa sobom donosi zadovoljstvo, ponekad sreću, a često puta spokojstvo.

Nalazeći se u gradu priželjkujemo si krstarenje po obroncima blijeđeće planine, a provlačeći vijugavi skijaški trag gudurama i proplancima njezina prostranstva, život grada nam ni ne dolazi u misao. Zaboravljamo ga, kao da nije ni postojao, zodovoljava nas ovaj primitivizam zakona života na planini, s kojim se pomalo i mi sljubljujemo. Poprimamo od njega sve značajke pa zato se i dešava, da poneki planinar odudara i razlikuje se u mnogome od ostalih. Njemu je grad i njegov život tuđ, jer vidi u njemu izvještačenost. Daleko je sve od onog realizma i jednostavnosti životnih zakona i problema života, koji je on na planini sreo, a i s kojim se je i sam srodio. Život prirode njemu je vrelo, iz čijeg on krila pregrštima uzima sve blagodati, kojima ona obiluje.

Gledajući ljepotu pejsaža postaje on zadovoljniji, a to je zadovoljstvo, koje si u životu često priželjkuje. Krstarenjem krajobrazima zasnježene krajine spoznaje on slatkoću zadovoljstva, jer su utisci, što mu ih ljepota planine odrazuje, vrijedni divljenja. S njima se šulja u njegovu dušu taj zov planine, — zov, koji je snažniji od njega samog, zov života divljine, — koji ga zarobljuje i sputava mu sva njegova čuvstva.

Skijaški trag odvodi ga u dubinu planine čak do njezinih najzabitnijih i po divljini najveličanstvenijih zakutaka. Tamo on nalazi zadovoljstvo svoga od prirode same nametnutog mu nagonskog života. Traži on to svoje zadovoljstvo među specifičnostima ljepote pojedinih planina pri svakom novom krstarenju. Na svakoj on gotovo podjednako nalazi to svoje specifično estetičko zadovoljstvo. Taj njegov unutrašnji dobro uređeni ritam ćutila biva zadovoljan karakterističnim ljepotama, što ih pruža svaka ta visoka planina. Sve su mu one drage podjednako, o svima on podjednako sanjari.

Planina ga privlači, njezin ga zov mami u one prozračne visine neodoljivom snagom, kojoj se ne može othrvati.

Na Bjelašnici kao i na Treskavici; na Prenju kao i na Čvrsnici; na Vranici kao i no Vlašiću ili drugoj kojoj našoj planini, njegove skije prosijecaju isti vijugavi trag, a odraz onog zova planine, s kojim svaka od njih živi, ostavlja isto zadovoljstvo u njegovoj duši.

Tmor, kralj visina dubrovačkog teritorija

M. Kusijanović (Dubrovnik)

U dubrovačkom teritoriju najviše je brdo Tmor, koji svojim piramidalnim oblikom strši iznad svih brda dubrovačkih, te dominira nad svom okolinom dubrovačkog primorja. Dubrovačka je republika Tmor i okolinu stekla u 14 vijeku, a dotle je bio posjed bosanski. Da su ovdje bili Bosanci, dokazom nam je mnogo bogumilsko groblje, što se nalazi svuda rasijano čak do Brgata, visoravni nad gradom Dubrovnikom.

Dubrovački planinari poduzimali su izlete u udaljene planine i visoka brda; poznati su im svi vrhovi bliže i dalje okolice, jedino je izostao Tmor, jer je sneruke i što su prometala u Primorju nezgodna za planinare. Ipak su jednom planinari odlučili da i taj kraj razvide i da se popnu na Tmor, kralja dubrovačkih visinâ.

Dva luksusna auta, puna planinara, upute se ljetnog dana iz Dubrovnika. Obišli su Rijeku ribaricu, zvanu i Ombla — u starini Arion —, te uvalu Zaton, — u starini Bulentum. Oba ova kraja su bila obasuta gospodskim vilama dubrovačke vlastele (skoro preko 200 zgrada), jer treba znati, da su veće bogata dubrovačka vlastela ljetovala u tim krajevima, a manje bogata u Veneciji, Firenci, Ankoni

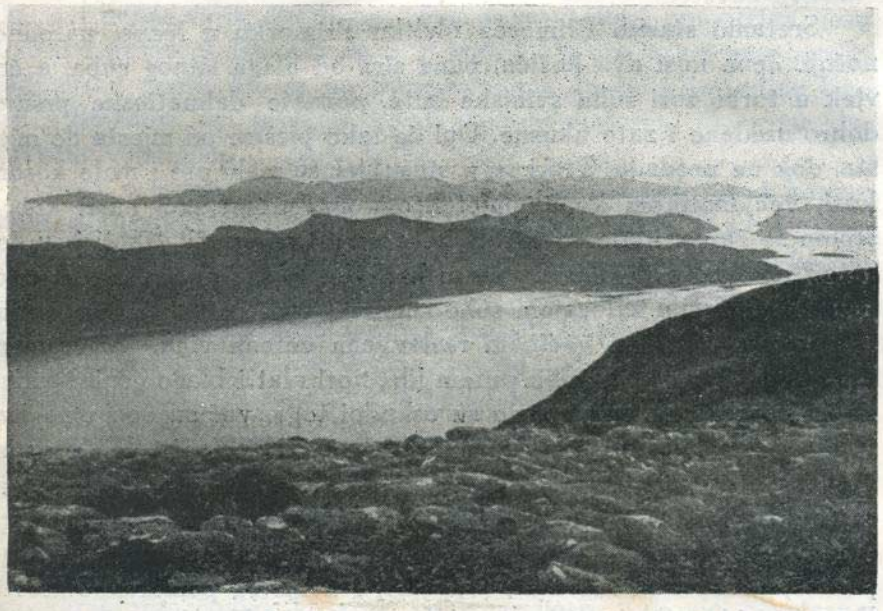

Foto: Jadran

POGLED SA GAJINE: ŠIPAN, ZAKLJAN, MLJET I VRATLO

i drugovdje na Apeninskom poluotoku. Prošavši Zaton dođu planinari u Orašac pod veliki platan, ispod koga izvire vrelo. Dubrovačka gorska kosa, koja se proteže na zapad Dubrovnika počinjući sa Srđa na Brgat, Vraštica 452 m, Oštra glavica 615 m, Birađ 596 m, Ravni vrh 652 m, blago se snizuje prama moru dajući mjesta raznim naseljima, ali ne ukraj mora već nešto uviše. Tako to ide od Orašca do Slanoga, pa to možemo nazvati planinska rivijera bez velike studeni i snijega zimi i s toplim morem. Ukraj mora kod sela Orašca iza bujnih masliniká svačije oko zapinje o palaču u rušenju, zvanu Arapovo; predaja veli, da je tu zgradu sazidao izagnani upravljač Firence Soderini, koji je kao i Dante i Machiavelli morao seliti iz rodnoga grada radi političkih promjena. Pod zaselkom Poljice Dubrovčani poraziše brodovlje Miroslava Nemanjića, kada je napadao na Dubrovnik. Od Orašca put vodi kroz šumu maslinâ ispod Račeva brda (ime sv. vrača Kuzme i Damjana) da se dođe u Trsteno, mjesto privlačno za sve turiste domaće i strane, radi glasovitih platana i parka, puna egzotičnih biljaka, vlasništvo plemenitog gosp. Vita Gozze (Gučetić), čestitog gospara dubrovačkog. Planinari jedva su mogli prešešariti platan u deblu. Kroz guste maslinjake put vodi u selo Brsečine. Ukraj mora je gusta borova šuma Osmolišće i uvalica sa žalom za brodove, dok je selo u zavali i na obronku. Kuće se jedva vide, jer ih kriju limuni, naranče, masline i druge voćke, kojih ima obilno uopće u dubrovačkom primorju.

Sretamo stasita Primorca i vitku Primorku u lijepoj narodnoj nošnji. Žena nosi dva košića, puna sira od blaga sitnog zuba, a čovjek u torbi nosi suhe svinjske bute, poznate dalmatinske pršute, dobro uređene i zato ukusne. Oni će tako pješice od mjesta do mjesta, dok ne prodadu. Vitki su u stasu, jer se malo ore i malo kosom kosi, već motikom kopa, objetelicom (budakom) krči pusti krš, a srpom se žanje. Malo se tovari, više se na sebi nosi. Okošiti su, jer su od rane zore do kasne noći u krčevini, u škrtoj šumici i u goloj gori s nespornim zalogajem suhe smokve, sira, nešto slanine, domaćeg hljeba i u tikvi većinom raslavljena octena vina. Žena putem ide, prede ili plete. Čovjek putem ide, nosi alat i blago goni. Baštine su im ne polja ni doline, vrlo su oskudni toga, već su doci i poljica, vrtine i škrape, a sve uređeno marljivošću i radinošću. Međe su im građene s pomnjom i ukusom. Republika je dubrovačka najbolje svoje soldate (vojnike) kao stražare na zidinama i kulama, te zdure (stražare u crveno obučene) i vrsne kamenare rekrutovala iz ovoga primorja. Dobri su klačinari (vapnari) i dobri su pomorci. Glasoviti Daničići u Senju rodom su iz ovoga kraja. Karakteri su i nacionalno svijesni.

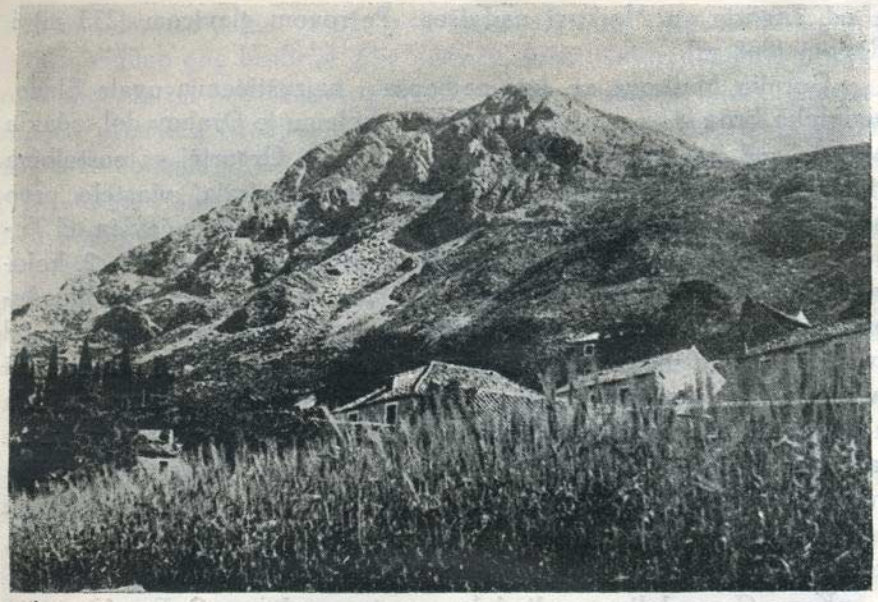

Foto: Jadran

TMOR

Na pogled sela Dubravice nastupimo u kraj zvan G a j i n a, gdje se obično stranci zaustave, da uživaju divnu panoramu. Sa Gajine se pogledu otvara dubrovačko more i dubrovački arhipelag, na kome živu vrijedni pomorci, poznati cijelomu svijetu srednjega vijeka, a i danas velik dio živog bića dubrovačkog pomorstva jesu otočani i primorci. Nekada su iz Primorja i s otoka, uz onu brodograditeljsku građu, što se po Dubrovčanima donosila iz tuđine Drinom i Bojanom ovi predjeli davali najbolji materijal škverima dubrovačke republike.

Otoci, u starini zvani Elafiti, poredali se u brazdu pred kopno. Tu je Koločep, rodno mjesto čest'tog Dubrovčanina B a b u r i c e, Lopud — je po brodovlju bio odmah iza Dubrovnika. Brodovlje mu je postradalo za Karla V. i od tada se vuče dubrovačkim krajem riječ: Trista Vica-udovica, jer su žene postradalih pomoraca na Lopudu imale u većini ime V i c a, Lopud rodi glasovitog svjetskog moreplovca M i h a P r a c a t a, Šipan brodovlasnike Glaviće, Mljet je bio miran stan dubrovačkih benediktinaca Mavra Orbina, Vetranića, Đorđića i drugih.

Prođosmo kroz Majkove, u kojima je podignut spomenik Luki Kraljeviću, žrtvi splitske pjesme: »Marjane, Marjane, što barjak ne viješ«. I »kuršum« bi mu otac morao platiti, da se nije tome usprotivio karakteran čovjek kotarski poglavar gosp. Vuković. Sa strane je mora Ratac i Grbljava, u kojima rodi najbolja smokva i grožđe,

a od Zagorja su Majkovi nadvišeni Petrovom glavicom (273 m) i Rogom (858 m).

Gornjih Majkova se drži najljepša i najzaštićenija uvala Slano, nedaleko brda S l a n o (963 m), prema kojemu je Orahov dol, odakle potječe rod našega Ruđe Boškovića. Slano i Grgurići su postojbina glasovitih brodograditelja, brodovlasnika, admirala, vlastele prvo bosanske, zatim prešle u dubrovačke plemiće — Ohmučevića od Tuhelja. Kod manastira franjevaca ima rimskih sarkofaga. Na 2. kolovoza (Na Asiđa-perdon d'Assisi), u Slanomu je najveći i jedini dubrovački veliki sajam osobito konja i mazaka. Slegne se naroda od svud, jer se tu mogu kupiti i prodati tovarna blaga za Dalmaciju i susjednu Hercegovinu. Na sajmu je sve živo. Amo igraju narodna kola u slikovitoj nošnji po izbor momci i djevojke, tamo se bravi peku na ražnju, onamo se prodava svakovrsna trgovina, sklapaju pogodbe, vode se dogovori, časte se prijatelji i t. d. Ko hoće da vidi dubrovački puk u njegovoj domeni i lijepu narodnu nošnju, ide u Slano na 2. kolovoza.

Kroz Crnu dolinu vodi dobra cesta prodorom u Popovo polje do Zavale, gdje je glasita pećina Vjetrnica, a povrh željezničke stanice su razvaline stare katoličke crkve sv. Petra, u čijim ruševinama nađoše hrvatsku crkvenu ornamentiku, — tropletenac — sada čuvan u pravoslavnom manastiru u Zavali. Otuda do Slanoga bio bi najzgodniji i najbolji pravac odvodnog kanala, da se Popovo polje brani od poplave.

Iz Slanoga se put podiže. S morske su strane Banići i uvala Budima, poznata brodovima na jedra radi bure, koja između Lisnika (514 m) i Tmora (899 m) prama Budimi brije i bez vode i bez sapuna.

Eto nas u selu Mravinici, podnožju T m o r a. Zaustavimo se pred školom i izvorom vode. Po naputku g. Ivanovića, vlasnika zgrade i kafane na dubrovačkim Pilama, koji je rodom iz toga sela, raspitamo se kod naroda za put i za vodiča, kojega smo našli. Ja izujem cipele i obujem opanke, a jedan će seljak planinarima: Slaba je to, gospari, obuća (cipele) za naš krš, a ono je dobra, — kazuje prstom moje opanke, a ja odgovorim: »Mladi su planinari naviknuti na čavle na petama i poplatu i po većemu kršu nego li je vaš«. Gledamo Tmor nad sobom. Izgleda nam direktan uspon doduše vrletan, ali moguć, no vodič nas upozori, da se tuda ni čobani ne penju ni veru, stoga udarimo nešto zaobilaznim čobanskim putem, tim više, što nas je bilo svakoga kalibra, dobi i stope. Hrabri, naravno i mlađi, udariše direktnim penjanjem i veranjem, a mi ostali idemo putanjom za vodičem. U zavijanju i izvijanju prođemo Vranac i stigosmo na osnovicu Tmorova stošca. »Oh, ta je Božja piramida divnija, goropadnija i strmija od Keopsove«, izvine se usklik iz naših grudi. Nešto škrte

travke zeleni se u šaci zemlje pod kakovom ljuti, inače je samo krš i hrid. Vidimo one hrabr'je gdje odmiču, teško šešare stijene, prebacuju noge, te im podviknem: »Preko, preče — uokolo bliže«. Čobanski put presijeca istočnu plohu Tmora i na jednom mjestu prostrla se široka obimna glatka ploča, kao da je strma dolina zaledena, duga preko 60 m. Narod to nazivlje »Vilina kosa«, jer u onome kršu izgledaju pramovi bujne kose, bačeni niz pleći. Malo zatim dopremo do Omarskih stijena, među kojim se planinari uslikaju, da ponesu sobom uspomenu tipičnog hrida s Tmora. Prošavši Omarske stijene u pogodnijoj smo strani Tmora, gdje je doduše isto strmina, ali ima

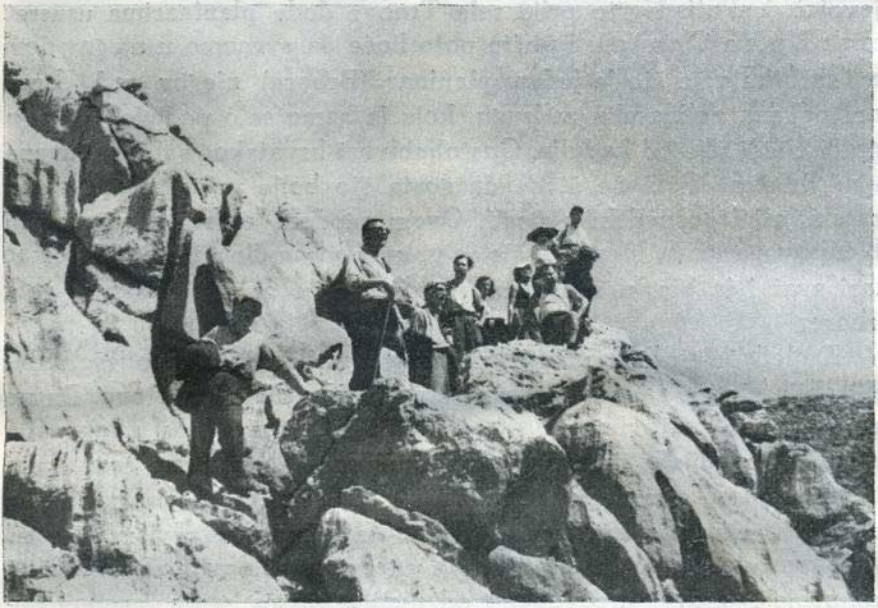

Foto: Jadran

USPON NA TMOR, »OMARSKE STIJENE«

smreke i drugog bilja, pa je uspon olakšan. Zadnjih 100 m su najteži radi umora, a onda eto nas na vrhu T m o r a, koji je troglav. Na najvišoj smo točki dubrovačkog teritorija, točki piramidalnoj, kao da su je otesali ne priroda već vrsni kamenari Primorci. Na sve je strane otvoren prostran, širok vidik. Morska pučina, poprište hrvatskih dubrovačkih pomoraca, prostrla se oku na daleko. Da nije nebo nešto tmurno, vidjeli bi Lastovo, izgubljeni dio dubrovačkog teritorija, dok sasvim lijepo razabiremo u daljini poluotok Pelječac i njegova sv. Iliju (Viperu), otok Hvar, Malo more, gdje je stari dubrovački grad Ston Veliki i Mali, poznati radi solila, ribe, morskih školjaka, kamenica (oštriga), gradskih zidina, crkve sv. Mihajla,

zadužbine nekoga hrvatskoga kralja ili njegova doglavnika, s kraljevskom krepošću i dostojanstvom, Mihajla Viševića. Bliže su nam oku Doli, rodno mjesto narodnih dobrotvora dubrovačkih Mihanovića, a na sjever je Trebimje i Ravno. Vide se obrisi Biokova, Veleži i hercegovačke Bjelašnice. Podulji odmor i zalogaj iz uprtnjača osnažio nas je za povratak istim putem preko Omarskih stijena i Viline kose, ali ne udarimo na Mravinjce već u veliku prodol mimo pećinu »hajdučka kuća«. Sada smo skoro u ravnini. Svuda okolo nas litra na suncu ljubičasta boja pelina (kadulje). Sav ovaj krš ničim bolje ne rađa nego osjenčom (buhačom) i pelinom, zato su vrlo prostrani prostori medene i mirisave kadulje, po kojoj mirišu puti i djevojački skuti. Nešto prije sela Trnove dođe planinarima ususret seljak L u k a C r n j a k i pošto poto hoće da svrnemo u njegov dom na čast, tim više što je jedan planinar (Brbora) njegov rod. Usput nam pokaza pelinarsku zadrugu, koju je samo selo podiglo, da se u zgradi cijedi ulje od kadulje. Gostoljubivost hrvatskog seljaka čuvena je na daleko. Ništa ne štedi, da gosta što bolje pričeka, stoga nas bratski, ali i gospodski pogosti. Ovom zgodom opisujem svatovski običaj ovoga kraja, tim više što je te svatove vodio Luka Crnjak kao stari svat i ja bio u svatovima prvijenac u zamjenu svoga zeta Brbore.

Zagledaše se Primorac i Primorka, zamilovaše i zavolješe. Obitelji obiju strana zadovoljne, pa odrediše vjenčanje i svatove. Da ne budem među svatovima vilač (a la Franca, gaće kao vile) dadu mi narodno odijelo, te pojahasmo osedlano blago. Stari svat Luka Crnjak postavi nas u red. Predvodi nas barjaktar barjakom, kako se vide u Dubrovniku na sv. Vlaha. Za njim jašu prvijenac, stari svat, kum, dolibaša, đuvegija, jedan đever, drugi đever, dok nevjesta ima svoje svatove, predvođene od njenog starog svata, zvanog domaćin. Oni ne idu zajedno s momkovim svatovima. Iz Trnove se uputismo u selo Baniće, gdje je crkva Matica. Barjaktar na čelu svatova često izvija barjakom i kad mu konj kao vila poleti, a svatovi za njim, i meću se iz malih pušaka. Kad svatovi stignu pred crkvu, jave se popu rodoljubu Don Anti Jasprici i čekaju nevjestu, koju će dovesti stari svat domaćin, dva kuma, đeveruše nevjestine pratilice i družina. Malo vrijeme postajalo, kad evo ti nevjeste i njene pratnje. Nastao je ozbiljan momenat, kada momkov stari svat od nevjestina starog svata traži djevojku. Pred poredane svoje svatove istupa Luka Crnjak prema starom svatu domaćinu Ivanu Đurjanu, koji krije djevojku i licem u lice mu govori:

»Svate poštovani, poglaviti nevjestinih svata, kad sam jutros u lov uranio, umače mi utva zlatokrila, a čini mi se, da se je iza tebe skrila. A čudne sam sne snivao, te bojim se, dobra biti ne će,

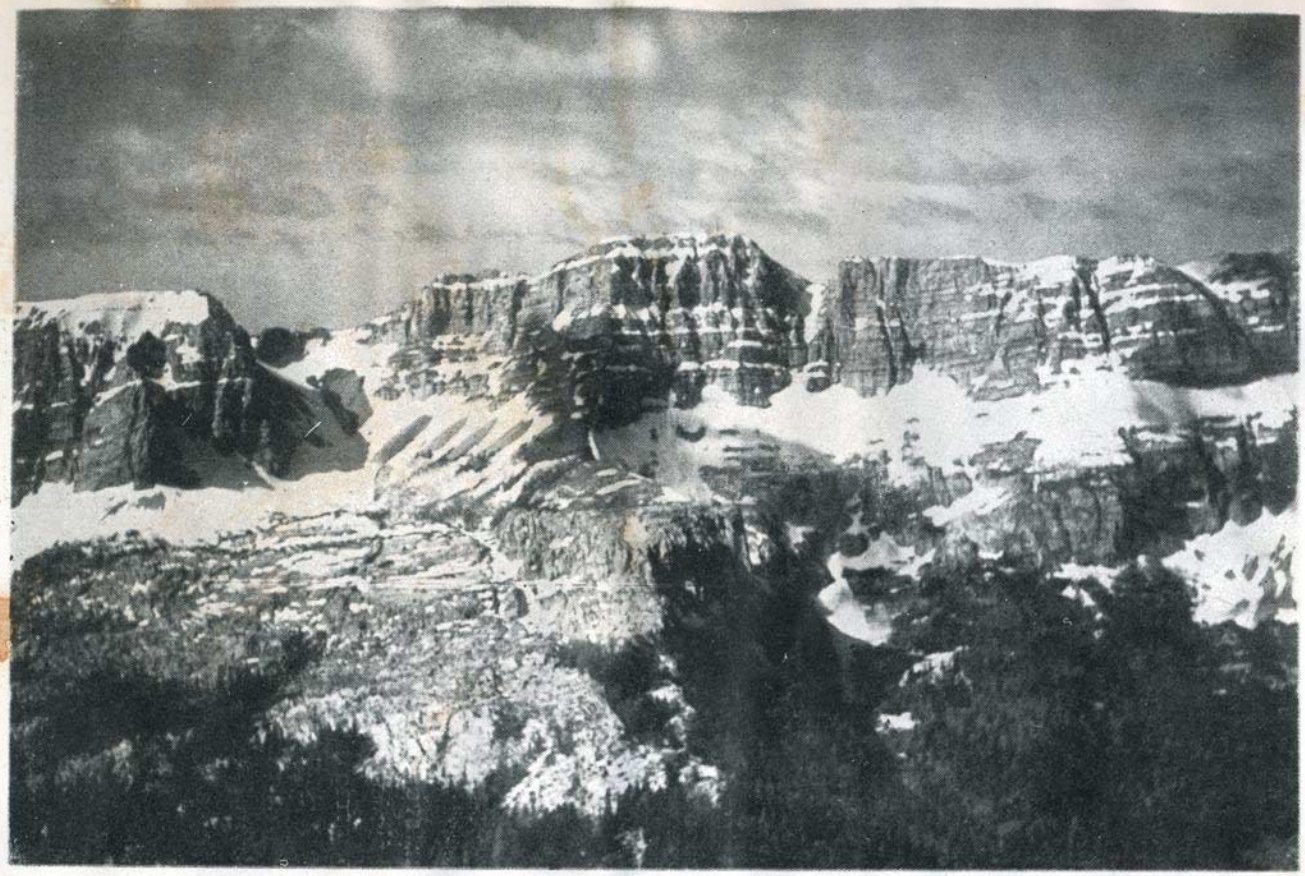

Foto: V. Čurčić

VELEŽ (SJEVERNA STRANA)

Foto: Jadran

VRH TMORA

jer u lov ne ću zalud poć:, nit uzalud kući doći. Nijesam vičan u lov polaziti i bez lova se kući povraćati«.

Malo ko da misli, a crven-kapu naćera na oči i nastavi: »Da umirim sebe i družinu, ajde, brate, s utvom na sredinu!«.

Dotle je svat poštovani sve mirno slušao, pa zabacivši svoju kapu na zatiok odgovori: »Ja! kakvi ste mi vi junaci, pa tolikim utva da uteče. Sigurno je dobro potkriljena, kad je take junake prevarila. Nego« — vrativši kapu na čelo nastavi: — »da znaš, moj po Bogu brate, u mom krilu utve nema. Mogo bi je drugdje potražiti«.

Luka Crnjak potrese glavom i reče: »Ne šali se, mili poštovani, pogodi po zbilji. Pogledaj u moju družinu, po izbor smo junaci; dobro znamo, ti nam utvu kriješ. Evo ti tvrdu vjeru dajem, tvoja nam utva živa uteć ne će, već tako ti Boga jedinoga, ajde brate, da se danas pobratimo i na mirne da se uredimo. Što pitamo, da nam se predade«. Nastane kratka stanka, nakon koje isti nastavi: »Kada danas pođoh u lov, te me ljuba otpremila, na rastanku mi dade jabuku i reče: »Po njoj steci prijatelja, po njoj steci utvu zlatokrilu. Evo je tebi, poštovani, da bi pobratimstvo uhvatili i utvrdili«.

Poštovani se Ivan Đurjan malo zamisli, kao da hoće i kao da ne će, ipak prihvati jabuku, zahvali i nastavi: »Kada sađoh jutros u ove strane, dunja je preko puta savila grane, a ja se sagnem i dunju uberem promišljajući, može mi negdje pomoći, pa evo ti dunju za

jakubu«, a izvevši djevojku, nadoda: »A eto vam i željene utve«. Prvo se oni dvoje rukuju i svi svatovi živo i veselo redom. Tek se je tada otišlo u crkvu, da se izvrši obred vjenčanja.

Po obredu se pred crkvom čestita mladencima i onda se svi vraćaju jašući na konjima. Putem kao i na dolasku barjaktar izvija barjakom, a svatovi pjevaju i meću iz pušaka. U blizini kuća nevjesta štrmakne svatovima i sakrije se u očinskoj kući, kamo u potjeru odu i svatovi. U kući je sabrano mnogo naroda, koji veselo prati sukob između jednog i drugog starog svata. Stari svat Luko Crnjak traži utvu — poštovani stari svat Ivan Đurjan vodi mu neku staru. Prvi nju ne prima i sve tako, dok se nije obredalo desetak ženskih, koju svaku stari svat okreće tamo i ovamo i gleda sa svih strana, ali nijedna nije tražena utva; dok poštovani ne dovede pravu nevjestu, koju stari svat veselo prihvati i posadi je kod sebe za sopru bogato postavljenu. Preko pirovanja drži se glasovita narodna dubrovačka zdravica i pjeva se. Čim dovrši ovdje pirovanje, prati se nevjesta u dom đuveglije, gdje je dočeka domaćica i nastavi se drugo pirovanje. Ovdje nema zdravice, ali se zato pripjeva domaćima, slavi Božjoj, prijateljima, gostima. Djevojke u dva glasa pripjevaju i svatovima, na što i oni njima odgovaraju. Prije drugog pirovanja na gumnu se je vodilo narodno kolo uz narodni instrumenat lijericu.

Iz Trnove nas put povede mimo njive i doce — praćeni domaćinom — do glavne ceste dalmatinskog primorja, gdje nas čekaju

TRNOVSKI SVATOVI

1. barjaktar A. Dedo, 2. prvijenac M. Kusijanović, 3. stari svat L. Crnjak, 4. kum I. Brbora, 5. dolibaša N. Šišerić, 6. đuveglija M. Crnjak, 7. đever B. Crnjak, 8. domaćin J. Đurjan, 9. nevjesta M. Delija, 10. drugi đever P. Milić.

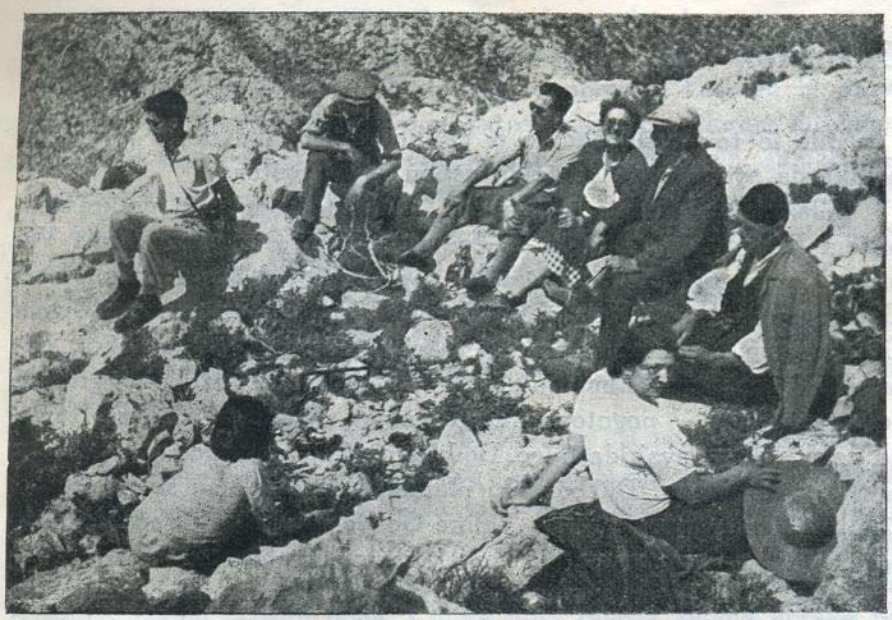

Foto: Miotto

NA VRHU TMORA

auti. Mnogo je naroda okolo nas, da se pozdravi s planinarima. Daju poruke i pozdrave svojima u gradu, jer nema skoro obitelji u ovim selima, da nema svojih oženjenih ili udatih u gradu, ne kao Vuko u Vojnovićevoj Trilogiji, već što su sela uselila u grad. Jednom je poznati filolog Luko prof. Zore plemiću Jeru Natali, zadnjemu toga roda, kad mu je on u šali predbacio seosko porijetlo, odgovorio: »Gosparu Jero, vi bi ste građani degenerirali, da vas nijesu seljaci navrnuli (nakalamili)«. Pa mi je ta riječ pala napamet, kad sam gledao ovaj dubrovački puk i čuo njihova prezimena istih familija kao u gradu i školske djece, dok sam u Dubrovniku učiteljevao za 30 godina.

Sa svakoga se običnoga izleta planinari vraćaju kući zadovoljni, ali naročito s ovoga, jer su izvršili najpreču dužnost i davnu želju, te posjetili naše lijepo dubrovačko Primorje, kudikamo milovidnu rivijeru i ponositi piramidalni T m o r.

Ovo su poglavite točke najljepših vidika dubrovačkog teritorija: S n i j e ž n i c a nad Konavlima (1234 m), M a l a š t i c a nad Župom dubrovačkom (628 m), S r d nad Dubrovnikom (412 m), O š t r a g l a v i c a nad Rijekom dubrovačkom (614 m), T m o r u Primorju (899 m) i S v e t i I l i j a na Pelješcu (961 m), koji je car dubrovačkih brda.

Durmitor

Dr. Vladimir Židovec

Bilo je to prošle godine o Velikoj Gospi kad mi se je pružila prilika da ostvarim staru želju: uspon na Durmitor.

Silazeći s Velebita i Čvrsnice, odmarao sam se u prekrasnom našem Dubrovniku. Nakon 10-dnevne jurnjave s jednog kraja Velebita do drugog i nakon dugačkog uspona od Jablanice preko Plase, Oštrovače i Drinjače do Velikog Vilinca i silaza Strmenicom i Divom Grabovicom, odmarao sam se na južnjačkom suncu Dubrovnika. Vrijeme je bilo krasno, kupanje ugodno, pa tko ne bi zaželio da produži te lijepe dane, — pogotovo kad je čovjek daleko od dnevnih briga, od veza i okova svakidašnjice. Doduše i prilika za uspon na Durmitor bila je vrlo dobra. Dubrovački planinari spremali su se na izlet u Žabljak i na Durmitor preko Velike Gospe. Bio je čak već i autobus rezerviran, pa eto prilike da čovjek razmjerno jednostavno dođe do Žabljaka, do koga inače nije tako lako doći. Čini mi se, da željeznica do Nikšića treba oko 10 sati, ako ne i više, a poštanski autobus od Nikšića do Žabljaka teško je zamisliti tako, da bi bio privlačiv... Dakle prilika je, da ne može biti bolja, ali u Dubrovniku je bilo tako lijepo, a i ja sam tada bio pomalo sit bregova, visina, samoće... Sjećao sam se dojma od preko malo dana, tamo na Velikom Vilincu, onog jutra, kad sam se s prijateljima Plačekom i Sigmundom vraćao s vrha spram novo otvorene kuće. Nagledali smo se one krasne panorame, na kojoj su mi prijatelji rastumačili svaki vrh. Netko je tad spomenuo, kako čovjek bude kadikad prezasićen bregova. To je baš ono, pomislih, što i ja sad proživljujem. Osjećao sam to već dan prije za onog dugog, gotovo 7-satnog uspona, na kome sam bio sam. Da, previše nam je kadikad dalekih vidika, velikih doživljaja, snage, samoće. Zaželi čovjek toplu mirnoću i dragu bezbrižnost djetinjstva. Oživi uspomena na majčinsku ljubav. Rekoše, nitko živ ne bi mogao živjeti bez sna. No ne samo da to ne bi fizički izdržao — nitko ne bi mogao biti bez malo zaborave.

Oklijevao sam kratko vrijeme: da pođem, ili da ostanem u krasnom Dubrovniku? No želja za nepoznatim i dalekim vrhuncima, za nepoznatim ljepotama, nemir i traženje novog, prevlada u meni i tako sam se odlučio.

Durmitor!?

Kako samo lijepo zvuči to ime! Kao da obećaje neki moćan i dubok doživljaj. Kao da priča o nekim surim, dalekim pećinama, — ali i o nečem tako lijepom! Kao da priča o nekom oporom i tvrdom životu, — ali i o tako junačkom.

Tako je dubok i zvonak zvuk te riječi: Durmitor!

A sad je prošlo već više od godinu dana od tada.

Želim da pribilježim nekoliko riječi o tom izletu i tako se evo nađoh kraj pisaćeg stola. No posao ne odmiče. Trebalo bi da se uživim u one prošle dane; trebalo bi da zaronim nekamo duboko u podsvijest i da priđem starim uspomenama i dojmovima. Jamačno su negdje sakriveni — još sasma svježi. Nije to mnogo: godina dana i još koji mjesec. Nije mnogo — ali koliko se je toga desilo u toj godini! A šta donosi slijedeća? No ništa, neka bude na čas sve zaboravljeno — ta treba da se vratim onim danima s Durmitora.

Napolju cijedi jesenska kiša (kao da je ove godine još dulja i upornija nego inače)... Možda će mi njena jednoličnost pomoći, da nađem stare uspomene.

Treba ući nekamo duboko u sebe sama. Treba iznaći stare slike. Treba ih oživjeti. Neka se još jednom — u čovječjoj svijesti — pokrene život, već proživljen. Neka pođu — u čovječjoj duši — ljudi (kojih možda više ni nema među živima) koracima, kojima su već jednom koracali. I neka još jednom zasja sunce — negdje iz dubine ljudske duše — sjajom prošlih dana, i neka opet obasja zelene gorske pašnjake, šume, jezera i vrhunce.

*

Sjećanja se bude, no još su letimična, slike su još nejasne i isprebacane. Da ih pokušam ponajprije srediti? Naravno, trebalo bi ih srediti. No ako ostavim sve netaknuto, — onako kako se samo nameće, bit će neposrednije. Pa ljudska svijest uopće tako funkcionira. Padne nam kadikad na um neka davno zaboravljena slika: neki kraj ili neki događaj. Slika je neobično jasna; kao da je obasjana neposrednim svijetlom događaja. Stvar često — bar naoko — nema nikakve veze s onim, što faktično proživljujemo u tom času. Tek katkada nam naknadno uspije, da otkrijemo vezu tog sjećanja s onim, što baš želimo ili proživljujemo. Tek naknadno bude nam jasna asocijacija.

Ne znam, zašto mi prvo pada na um ova slika s povratka: naš autobus prodrmao je već kakovih 30 i više kilometara. Usred smo krasnog gorskog kraja. Posvuda zeleni pašnjaci okruženi šumama i malim obližnjim vrhovima, koji zaklanjaju vidik na dalje, veće. Na čitavoj slici dominira sočno zelenilo pašnjaka. A eno tamo: stado ovaca.

Možda je dojam staloženog mira, koji ta slika sugestivno izrazuje, razlog, zbog koga je ona, kao prva, oživjela.

A kad se je naš autobus već dobrano primaknuo Trebinju i kad smo se već spuštali prema kotlini Trebinjščice, zaustavili smo se, da pregledamo ruševine nekog starog grada. Ne pada mi sad na um kako

se zove. Da pogledam u svoje bilješke ili u geografsku kartu? Ne! Sad želim samo da se uživim u tu sliku, u raspoloženje onog dana. Da, evo me, kako opet prolazim ruševinama. Vidim sve sasma jasno. Duboko pod nama leži kotlina. Tamo s druge strane proteže se gorski lanac poput ovog, s kojeg mi sad silazimo.

Odlazeći s Durmitora naše je društvo zaželjelo da vidi gradnju novog mosta na Tari, i evo nas već se spuštamo s visoravni, koja se proteže oko Durmitora, serpentinama duboko dolje k divljoj i zapjenjenoj Tari. Golet, koja se širi oko Durmitora, prestaje ovdje: šume su oko nas. S druge strane uzdiže se, isto tako visoko kao i ova naša strana, Sandžak. Tamo, na drugoj obali, vijuga put u Plevlja.

Bilo je veselo čitavim putem do Tare. Grupa prijatelja, koji su ljetovali u Žabljaku, pošla je s nama. Kod raskršća, gdje se odvaja put u Žabljak, izaći će oni, da se vrate ljepotama durmitorskim, koje mi tako brzo moramo ostaviti. Bila je među njima neka učiteljica, Dubrovčanka, koja je vrlo ugodno i lijepo pjevala. No kako je brzo svemu kraj. Evo nas već na raskršću, gdje će oni izići. Pjesma, pozdravi, domahivanje, — ali evo već su daleko od našeg autobusa (nemilosrdan je, kaošto je i vrijeme nemilosrdno). Sasma su već sićušni; još sićušniji u tom pustom, ogromnom kraju. Ali evo: sad opet gledam njihovu grupu. Vidim, kako nam mašu na rastanku. Još uvijek čujem onaj ugodan glas, one vedre pjesme. Ne, — još nije prošao taj trenutak, još uvijek živi.

Oko Durmitora širi se prostrana i pusta visoravan, do 1500 n. nadmorske visine. Iz te visoravni uzdiže se kao fantastična tvrđava gromada Durmitora. Vozimo se ponajprije ispod Savina kuka, na čiji vrh smo se jučer uspeli (Kako te nešto privlači natrag brijegu, kad moraš otići od njega!). Što dalje odlazimo od Durmitora, sve se više širi pogled. Sad već oko obuhvaća čitavu krajinu i čitav masiv. Moćan je, doista.

Pa onaj stari trg u Trebinju, u kom nam se učini, da već udišemo morski zrak (koji nam priča o ljepotama i radostima mora). Evo naših muslimana.

A kad smo pred par dana putovali obratnim pravcem te se već uspeli iz trebinjske kotline na sedlo, na ulazu u Crnu Goru, pruži se pred nama čitava ta zemlja: gorovita, opora, pusta. Tamo sasma na kraju horizonta uzdigli se moćni bregovi. Netko tvrdi, da je tamo negdje Durmitor, no drugi kažu, da nam ga još sakriva Vojnik.

Simpatičan i ljubezan predsjednik naše podružnice u Dubrovniku, g. dr. Orlić, vrlo dobro poznaje Durmitor i čitav taj kraj. S interesom slušamo njegova objašnjenja.

Amo tamo vijuga cesta, malo se uspinjemo pa opet nešto spuštamo, ali uglavnom ostajemo visoko gore u bregovima. Iz Dubrovnika smo pošli, mislim, oko 2 sata poslije podne, a spuštala se je već večer, kad smo ugledali, duboko pod nama, Nikšićko polje. U Nikšiću smo večerali, a kad smo pošli, bila je već noć.

Upoznao sam se s dr. A. Koschom, poznatim njemačkim planinarom. On je liječnik (sad je na sveučilištu u Jeni) i pisac. I on je, kao i ja, kratak boravak u Dubrovniku skratio, da vidi ljepote Durmitora. Nas smo dvojica čitavu stvar shvatili planinarski ozbiljno. Htjeli smo, da u ova cigla dva dana boravka u Žabljaku što više vidimo i tako smo bili neprestano zajedno i doista prokrstarili najviše, što je bilo moguće kroz ovako kratko vrijeme. Proveli smo te dane nadasve ugodno i otad nam datira ugodno i drago prijateljstvo, koje nas povezuje.

Od Nikšića uzdiže se opet cesta serpentinama uzbrdo. Te večeri spuštala su se nebrojena seljačka kola (primitivna crnogorska kola) natovarena sijenom spram Nikšića i mi smo muku mučili, da se nekako probijemo uskom cestom. Više puta izlazili smo iz autobusa i čekali, dok svrši mukotrpno manevriranje.

Razgovarali smo s Crnogorcima. Pričaju nam o svom teškom životu. Pričaju nam o svojoj zemlji, o prirodi, o borbi s bijedom i zimom, i o ljudima. Pokazivali su nam nedaleko Nikšića na kuću, gdje je, pred više godina, zatečena, okružena i postrijeljana hajdučka četa. Kuća je prazna. I kod Šavnika čuli smo priče o hajducima. Govore nam o borbama i o strijeljanima. O ratovima. O selima, koja su postradala. Kakav život! Neka starica upitala je pod Durmitorom Koscha i mene: »Gospodo, hoće li biti rata? Vi to možda znadete? Šta se govori u gradu?« U njenom glasu drhtao je nemir. Bila je izvorana lica: bore su pričale o teškom životu. Sinovi se nisu vratili iz ratova; sad još ima unuke. Nemir je drhtao u njenom glasu, ma da je to bila hrabra žena. Bila je od onog soja »koji je vikô, bez golema mrijet jada«, bila je od onih, koji su vidjeli jad, nesreću i smrt. Nikad nije čula za japansku poslovicu »dužnost je teška kao brdo, a smrt laka kao pero« — ali je razumije. Bila je hrabra žena i znala je, šta znači rat — i baš za to se je žacala rata. Nisu ga se tada žacali paradni generali koji su govorili svom narodu o pobjedi nad Njemačkom pred Berlinom. Rekli smo joj, da ga ne će biti, jer još nismo vjerovali u njega. 15 dana kasnije potekla je krv Evropom.

Do Nikšića je Crna Gora pusta, a od Nikšića na sjever mijenja se slika. Krajina postaje zelena. Krasni pašnjaci i šume. To smo dobro vidjeli tek na povratku, jer vraćali smo se danju.

Oko 8 sati uvečer pošli smo iz Nikšića, a ponoć je već prošla,

kad smo stigli u Žabljak. U Dubrovniku je jutros bilo krasno toplo sunce (kupali smo se još jednom prije odlaska), a ovdje nas je dočekala zima. O ponoći, kad smo se približavali Žabljaku, drhtali smo od zime.

Nagađali smo, kakovo će biti vrijeme. Promatrali smo oblake. Na časove baš nisu bili najljepši, no mi se nismo plašili.

Crnogorci zovu Šavnik »pupkom svijeta«. I doista treba sići duboko dolje do Pive s crnogorskog gorja, da se stigne do Šavnika. Baš »pupak svijeta«! Na povratku, kad smo se već uzdigli od Šavnika serpentinama kroz duboku šumu (ispod klisura i vrhova), odjednom smo ugledali u daljini Durmitor. Prekrasan pogled! Masiv Durmitora ponosno se uzdiže, a nad njim se gomilaju gromade lijepih oblaka (cumulusa). Odavle, nad Šavnikom, sjajno se vidi Ćirova pećina (Bobotov kuk). Uzdiže se moćno te se čini, da još mnogo više nadvisuje ostale vrhunce i grebene Durmitora. Najbliže je, a pogled je otvoren. Šiljast, ponosan vrh: živo podsjeća na sliku Matterhorna. Kosch, koji se je već penjao na Matterhorn, potvrđuje mi sličnost. Nezaboravno lijep pogled: i sad mi živo lebdi pred očima.

To je bio posljednji pogled na Durmitor, a možda i najljepši.

Nipošto ne zaostaje taj prizor ni za jednim iz naših Alpa, nego ih čak, uvjeren sam, nadmašuje.

Pred nama je uzbibana krajina sjeverne Crne Gore, a na kraj horizonta zupčasta silhueta Durmitora s u vis stršećom Ćirovom pećinom.

Evo i sad mi se prva namiče ta lijepa slika, a još nisam počeo opisivati Durmitor. Možda se najprije vraća u svijest posljednja slika, kad je čovjeku nešto tako drago i lijepo. Onda, kad bi to još jednom htio vidjeti. Doista, vrlo bih rado još jednom lutao Durmitorom — no sada još mnogo više nego prvi puta.

*

Rano ujutro pošli smo iz Žabljaka. Doskora smo Kosch i ja bili sami. Prošli smo kraj vanredno lijepog C r n o g j e z e r a. Baš iza njega izdiže se M e đ e d, a lijevo od njeg diže se šiljasta piramida S a v i n a k u k a (2312 m.), koja nam se je učinila vrlo sličnom sa Alpspitze, kad je gledamo iz doline Garmisch Partenkirchena. Prekrasne crnogorične šume okružuju jezero, koje u odsjevu stabala izgleda pomalo crno.

Desno smo obišli jezero, a onda započinje odmah uspon. Za kratko vrijeme stigli smo nad šumu na otvoren masiv. Jezero je lijevo pod nama, tamo otraga ostao je Žabljak, a vrhovi pred nama još su pokriveni oblacima i maglom. Međed nam je već s lijeve strane. Prvi puta smo se odmarali kod pastirskih stanova, na koje smo putem

naišli (Katun Lokva). Pijemo mlijeko i razgovaramo s ljudima. Evo i raskršća u Ledenu pećinu. Pričaju nam o ledenim sigama u njoj. Polazimo ravno spram Čirove pećine. Sad smo već čvrsto na masivu Durmitora. Prekrasni pogledi. S lijeve strane Terzijin bogaz, pa Minin bogaz, a iza njih Šljeme. Odjednom, iza nekog sedla, otvara se krajina spram Ćirove pećine. Spuštamo se u Valoviti do, gdje prelazimo snježišta (jučer smo se još kupali u Dubrovniku), a onda se strmo uspinjemo na sedlo ispod Ćirove pećine. Usput srećemo nekog planinara — umjetničke pojave — i razgovaramo ugodno na čas. Ustanovljuje se, da je to prof. Slavenski.

Od sedla otvara se pogled na drugu stranu. Prekrasno! No za čas postaje slika još ljepša i veličanstvenija. Duboko pod nama (oko 1000 m. visinske razlike od vrha Čirove pećine) leži Škrčko jezero, nad njim slijeva nadasve interesantni slojevi Zelenih pasova, a tamo dolje, lijevo, pojavljuju se Zupci sa svojim šiljcima.

Strmo i smiono vodi neosiguran put na vrh Ćirove pećine. S vrha se još više proširuje pogled — baš je veličanstven. Čitav moćan masiv Durmitora, sa svim šiljcima i vrhovima, dubokim ponorima, pružio se je oko nas. Lijevo nad Zupcima uzdiže se dugačak izvanjski masiv u kom dominira Šljeme. Ovaj vrh, na kom sad stojimo, nalazi se u srednjem lancu. Sedlo, na kom smo malo prije bili, dijeli nas od istočnog dijela lanca, u kom se dižu Minin bogaz, Terzijin bogaz, te nadovezuje Međed. Na sjeveroistok povezani smo grebenom s Bezimenim vrhom.

Impozantna je dubina do Škrčkog jezera pod nama.

Naokolo Durmitora proteže se crnogorska visoravan, koja posvuda prelazi u nove planine. Sjeveroistočno jasno razabiremo duboku i dugačku usjeklinu. Očito je to tok divlje Tare. Sandžak se diže iza nje.

Zapadno i sjeverozapadno nagađamo, gdje bi mogao biti tok Pive. Tamo je hercegovačko gorje, i tamo negdje leži Maglič.

Okrećemo li se spram mora, naslućujemo u plavoj daljini Orjen i Lovćen.

Na jugu jasno se razabiru šiljati, nazubčani vrhunci Prokletija. Sjeveroalbanske Alpe. Te divlje i privlačive Prokletije! I onamo još nam je poći. Onamo, za brda ona.

Krasan je dan i mi dugo uživamo na tom vrhu.

Takova je dakle bila ta Crvena Hrvatska. Nema je više. Ali ono, što je još Hrvatska, neka naša generacija sačuva trajno Hrvatskoj.

Tu leži gorovita Crna Gora, i ovdje živi taj hrabar narod. Zemlja i narod, koji će u budućnosti opet biti uže vezan (kako je to bilo nekoć) sa sudbinom hrvatskoga naroda.

Vraćamo se impresionirani dubokim dojmovima.

Predvečer evo nas na Crnom jezeru. Posljednje sunčane zrake griju nas poslije osvježujuće kupelji.

U Žabljaku su mogućnosti za prenoćenje već prilične (kad čovjek nije pretjerano izbirljiv). Po seoskim kućama imade sasma čistih i urednih soba. I mi smo u jednoj takovoj prenoćili. Otvoren je već i novi hotel, u kom imade dosta gostiju (nasmijali smo se, kad smo WC vidjeli još uvijek negdje napolju — u dvorištu). Uopće Žabljak je bio dobro posjećen. Uglavnom Beograđani.

*

Drugog dana Kosch i ja nismo htjeli, poput ostalih, uživati u odmoru, već smo rano ujutro ponovno pošli prema Durmitoru. Ovaj puta obišli smo Crno jezero s lijeve strane, a onda obilazili masiv Durmitora. S desne strane uzdiže se planina, a s lijeve nam se strane pruža široka visoravan. Uspjelo nam je pronaći markaciju, koja vodi na Šljeme i Savin kuk i mi se uspinjemo prema sedlu između tih vrhova. Savin kuk negdje je desno a Šljeme lijevo. Pred nama se ruše stijene Šljemena. Strm obronak, kojim se uspinjemo, i te stijene Šljemena, koje se ruše na taj obronak, živo nas podsjećaju na put u Savinjskim Alpama, koji vodi od Frišaufove kuće prema Kamniškom sedlu. Samo mi ne zaokrećemo lijevo u stijenu (i ovdje vodi put na lijevo preko stijene — put na Šljeme), već na sedlu zaokrećemo nadesno i začas stignemo na vrh Savina kuka.

Savin kuk, Bobotov kuk — evo i ovdje kukova kao i u našem Velebitu.

Kolikogod se Šljeme i Savin kuk postepeno i blago naginju na onu stranu, s koje smo došli, toliko se strmo ruše spram visodoline, koja leži duboko pod nama i koja nas dijeli od Međeda i gorskog lanca, koji se na nj nadovezuje.

Mi smo sad na izvanjskom lancu Durmitora. Obično su u visokom gorju pogledi s osrednjih zgodno smještenih vrhova najinformativniji. Tako je i ovdje, na kraju gorskog masiva, upravo sjajan pogled spram Ćirove pećine, Međeda i ostalih durmitorskih vrhova. Okrenemo li se na drugu stranu, na sjeveroistok, divan je pogled na široku i daleku crnogorsku visoravan, koja se od našeg podnožja proteže sve tamo do Tare. To je ta visoravan opjevana u narodnoj pjesmi (ledena i pusta kako je pjesma opisuje, no ipak lijepa i moćna). Nešto više na sjever leži Žabljak. Bliže do nas, točno na podnožju Durmitora, leži raščlanjeno Crno jezero. Sjajno!

Obradovali smo se nalazu krasnog, modrog encijana. Uopće, sve je bilo puno raznolikog i lijepog gorskog cvijeća. Brali smo ga i sretno donijeli u Dubrovnik.

Odmaramo se na vrhu.

No vrijeme se muti. Oblaci nadolaze. Odbacili smo papir novog filma. Vjetar ga je odmah prihvatio — kao da se je dočepao željene igračke. Vrti njime, preokreće ga i uzdiže u vis. Mislimo, dosadit će mu ta nova igračka, ali srebrnkasti staniol sviđa se vjetru i on ga sve više uzdiže. Baca ga amo tamo i nosi sve više. Gledamo, kuda će s njime, no on ga nosi od nas ravno sebi u visinu, očito da ga u miru i nasamu pogleda i naigra se s njime. Kad smo ga izgubili s vida, okrećemo se, a dubina oko nas čini se očima, koje su gledale u vis, još dubljom. Lecnuli smo se pred njom.

Vjetar je sve jači. Oblaci se sve više skupljaju i smračuju. Kao da nam prijete.

Poći nam je.

Čovjek je suviše slab, da ostane dugo u toj visini.

*

Sad sjedim u radnoj sobi i dovršujem ovaj članak.

Napolju još uvijek cijedi sumorna jesenska kiša. Magla skriva vidik do susjednih kuća.

Gdje su ona dva kratka dana s Durmitora? Zar su već davno prošli? Zar su nestali u nepovrat? I ona visina, ona ljepota? Izgubljeni? Ne, ne — dok još žive u našoj duši!

Prilozi za povijest planinarstva u Bosni i Hercegovini

Dr. Josip Fleger (Sarajevo)

Povodom spajanja Društva planinara u Bosni i Hercegovini s Hrvatskim planinarskim društvom u Zagrebu preuzeo sam na se dužnost, da planinarskoj javnosti iznesem povijest ovog velikog i nada sve vrijednog planinarskog društva. Na taj korak me je potakao urednik Hrvatskog planinara g. ravnatelj Ivan Rengjeo, nakon što sam i sam bio uvjeren, od kolike je važnosti, da članovi HPD-a upoznaju značenje ovog ujedinjenja.

Kad već ne bi postojao drugi razlog, da se opiše veliki i plodonosni rad Društva planinara u Bosni i Hercegovini, koji je izvršen tokom punih 19 godina, moralo bi se odati zasluženo priznanje na planinarskom radu onim ljudima, koji su gotovo dva decenija vodili to društvo i time stvorili djelo, koje u našim prilikama i pod vidom snaga, utrošenih u ostvarenje toga djela, doista zaslužuju daleko više, nego što je ovaj prikaz. Tim više, što je spajanje tog društva s

HPD-om uslijedio s namjerom, da se tekovine toga društva nesamo očuvaju i učvrste, nego da se još znatnije povećaju. Ovo posljednje ostvarit će se u zajednici s HPD-om, koje je i po broju članova, po opsegu svoga djelovanja i po svom dosadanjem radu sigurnim zalogom za puni uspjeh ove namjere.

Prostor, kao i ostale okolnosti ne dozvoljavaju mi, da iznesem povijest Društva planinara u Bosni i Hercegovini u onom opsegu, kako bih to htio i morao. Ovaj razmjerno kratak i površan članak stajao je ipak truda. Pregledavajući opsežan društveni arhiv pobilježio sam sve ono, što je bilo najvažnije, da bih dao bar približnu sliku o djelovanju ovog društva. Što nisam našao u arhivu, nastojao sam da dobijem iz usmenog saopćenja onih, koji su bili u središtu društvenog djelovanja kroz dugi niz godina.

Odmah u početku treba naglasiti činjenicu, da pisati povijest Društva planinara znači isto, što i pisati povijest planinarstva Bosne i Hercegovine. Ne treba osporavati nijednom od postojećih planinarskih društava ni njegovo značenje, ni njegov udio u javnom djelovanju, a još manje njegove uspjehe. No sigurno je, da se nijedno ne može mjeriti s Društvom planinara ni brojem članova, ni širinom radnog područja, ni veličinom postignutih uspjeha, od kojih spominjem ono, što se vidi, a što se ni u kome slučaju ne može osporiti: impozantan broj planinarskih kuća, izgrađenih na prostranom planinskom području Bosne i Hercegovine.

Međutim želimo li iznijeti potpun prikaz povijesti planinarstva ovih krajeva, moramo posegnuti dublje u vrijeme prije osnutka Društva planinara. Drugim riječima, potrebno je obuhvatiti i djelovanje bivšeg Bosansko-hercegovačkog turističkog kluba u Sarajevu, koji je osnovan godine 1892., a koji je djelovao kao jedino planinarsko društvo u ovim krajevima sve do godine 1918. U toliko više, što njegov rad nije dosad bio nigdje objelodanjen.

Društvo planinara nema doduše nikakove veze sa spomenutim klubom, ni vremenske, ni idejne, a ni osobne putem preuzimanja članstva. Ipak s obzirom na to, da se sav arhiv spomenutog turističkog kluba nalazi u posjedu Društva planinara, kao i s obzirom na to, da je Društvo planinara preuzelo doduše posve razrušene, planinarske kuće Turističkog kluba, — smatrao sam dobrim i potrebnim, da u ovaj članak uključim i povijest spomenutog kluba.

Bosansko-hercegovački turistički klub u Sarajevu.

U prvome redu ne smijemo zaboraviti, da su pogledi na planinarstvo pred kojih 50 godina u velikom opsegu diametralno oprečni sa

današnjim kako s obzirom na motive, koji ga pokretahu, tako i s obzirom na sam njegov sadržaj. Mjerimo li ondašnje prilike sa današnjim istim mjerilom, zapast ćemo u egocentrizam. Bez obzira na spomenuto bili bismo u zabludi, kad bismo osnutak Turističkog kluba dovodili u vezu s potrebom, niklom u pojedincu ili krugu uže skupine ljudi. Kao i bezbroj stvari privatno-pravne i ine naravi onog vremena potaknuto je i osnivanje planinarskog kluba neposrednim sudjelovanjem tadanjih vlasti.

Kao primjer neka bude spomenuto sakupljanje narodne medicinske terminologije. Pokrenuo je tu akciju zaslužni L. Glück, a ostvarile su je upravne vlasti počevši od lugara do kotarskog predstojnika. Štampana je ta terminologija u državnoj štampariji, u izdanju Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Nekome od vodećih došla je misao iz bilo kojih razloga, da je potrebno osnovati planinarsko ili, još bolje rečeno, turističko društvo u današnjem smislu ove riječi. Razlika između planinarstva i turizma nije u ono doba kod nas postojala. Prevlađivao je naravski iz razumljivih razloga turizam nad planinarstvom. Kad je dakle vlast došla do uvjerenja, da se ima osnovati takvo društvo pod imenom »Bosnisch-hercegovinischer Touristen-Verein in Sarajevo«, nije toj vlasti preostalo ništa drugo, nego da pozove na osnivanje one, koje je mogla i za koje je mislila, da ih treba pozvati. A to su bili činovnici.

U ona vremena nije moglo biti smisla za planinarstvo kod našeg domaćeg svijeta. Sastav tadašnjeg našeg patrijarhalnog gradanskog društva bio je tek u previranju u smjeru zapadno-evropske civilizacije. Osim toga postojale su kud i kamo važnije i stvarnije potrebe od potrebe planinarstva. Smisao za potonje uvjetovano je višom diferencijacijom i to gradanskog društva, koje se izvuklo iz stanovitog primitivizma, obilježenog konzervativizmom, a koji prestavlja vrijednost svoje vrste.

Uočimo li navedene prilike, razumjet ćemo, zašto je prva osnivačka ksupština Turističkog kluba održana u kancelariji civilnog poglavara bemlje, barona Huge Kutschere, dne 21. rujna 1892. u prisustvu 20-ice visokih činovnika, zapravo vrhova tadanje uprave. Vladin savjetnik vitez Lothar Berks pročitao je na njemačkom jeziku po Zemaljskoj vladi odobrena pravila i taj dan znači početak planinarstva u ovim pokrajinama, formalno, ako ne stvarno.

Turistički klub imao je doista nada sve turističko lice. Trebalo je strancima pokazati lejpote nedavno anektirane zemlje sa svim njezinim znamenitostima kako terenskim tako i etnografskim. Pod

posjećivanjem planina razumijevali se današnji jednodnevni izleti u okolicu i to samo većih gradova. Još je čudnije, što u tom krugu ne vidimo nijednog običnog čovjeka, već same direktore administrativnih, sanitetskih, građevinskih, financijskih i inih ureda, šefa vrhovnog suda, okružne predstojnike i tako dalje. Izuzevši dvojicu svi prisutni nose zvučne nazive, počevši od barona, viteza do plemenitog ,a po narodnosti svi su izreda stranci, Austrijanci, Madžari i po koji Poljak, izuzevši našeg Milutina Kukuljevića Sakcinskog.

Prema tome je i odbor sastavljen: predsjednik vitez Lothar Berks, podpredsjednik Franjo barun Mollinary, tajnik baron Ludwig Pereira, blagajnik Karlo vitez Stankiewicz de Mogita s još devetoricom odbornika i dva zamjenika.

Sastanci ovog odbora održavali su se u Hotel Evropi, sobi br. 22, a za vrijeme lietne sezone na Ilidži, sve dok klub nije uzeo vlastite prostorije godine 1906. u prizemlju Društvenog doma, današnjeg Narodnog kazališta u Sarajevu.

Sav rad u prvoj godini sastojao se, kao i ko dsvih početničkih društava, u sakupljanju članova i to u gradu, kao i u provinciji, koja je pravilima u djelovanje uključena. Članovi se uzimahu samo iz činovničkih krugova, nakon što je svaka najava pristupanja pretresena i jednoglasno odobrena. Pod ovakvim okolnostima ličio je novo osnovani klub aristokratsko-birokratskoj društvenoj instituciji. Kod tih odluka bilo je naravski i razilaženja, o čemu svjedoče brze pojave istupa članova.

Već u lipnju 1893. predaje se molba zajedničkom ministarstvu financija za poklon zemljišta na obali Miljacke, gdje je klub namjeravao sazidati svoj dom, ali molba nije uvažena. Planinarski se rad sastojao u nekolikim izletima na Ilidži u duhu familiarne društvenosti. Jedina prava planinarska težnja dolazi do izražaja u provinciji. Radi se o prijedlogu, da se na Hrbljini planini sagradi sklonište (Dr. Sedlinski iz Travnika) ,te o prijedlogu, da se na Borcima podigne planinarski dom (Dr. Karlinski iz Konjica).

Tek u srpnju 1893. uskrsnu pitanje gradnje planinarskog skloništa pod vrhom Trebevića, u kome je smislu i predana molba ministarstvu financija. Tek početkom 1895. dolazi do konkretnijeg ostvarenja ove namisli, nakon što je šumski savjetnik Hoffmann izradio i nacrte i troškovnik. No na tom je sve i ostalo, jer kroz daljnje dvije godine ne nalazimo u društvu ni života, ni rada. To vidimo i po jadikovki u tajničkom zapisniku »o tužnom stanju gubljenja članova«, kao i po citatu da »klub ima 2.000 forinti imovine i da

će graditi kuću, a uza sve to se članovi tuže, da nemaju ništa od društva«.

Govori se i o priključku inozemnim planinar. društvima, no tu namjeru ušutkuje izjava predsjednika Berksa, — »da to ne želi ni u kome slučaju ministar financija.« Po svemu se tome čini, da su prve četiri godine života ovog kluba prošle u neplodnom djelovanju.

Tek pod predsjednikom barunom Mollinaryjem u ožujku 1896. počinju znaci aktivnosti. Poznati barun Benko traži na skupštini vezu s inozemnim planinarskim društvima, predlaže markiranie puta Igman-Bjelašnica te konačno da se članovi primaju većinom glasova, a ne kao dosad. Polako ulazi slobodniji duh, a s njime bar kakav takav sportski duh, pa bio on izražen i u biciklističkom športu (koturaškom), koji je onda bio kod nas u modi.

Od 1896. do 1898. mora da je došlo i do izgradnje planinar. skloništa pod vrhom Trebevića, što se točnije po zapisniku ne da ustanoviti. Sklonište je imalo sudbinu tolikih drugih planinar. objekata sve do dana današnjega. Ono je bilo mnogo puta provaljeno i opljačkano, sve dok 1899. nije namješten čuvar, kome je turistički klub kreditirao 25 forinti u gotovom, zatim 50 flaša vina iz restauracije na Ilidži i 100 flaša pive kod pivare u Sarajevu.

Sve do zadnje spomenute godine odbornici su stranci. Tek na skupštini održanoj u svibnju 1899. progovorio je predsjednik baron Mollinary »in der Landessprache.« Tu se prvi put spominje prirast domaćih. što dolazi do izražaja i u sastavu odbora, u koji ulaze kao odbornici Rizabeg Kapetanović, Despić i Kraljević, imena, s kojima se sretamo nekoliko puta u kasnijem životu kluba.

U Bosnu dolaze češki turisti, zatim članovi Alpenvereina, onda se sprema izlet na Krf, koji u ostalom nije ostvaren, priređuje se izlet sa splavi Drinom, te konačno polazak na svjetsku izložbu u Pariz. Članova ima već 168, a u blagajni 3000 forinata. Organiziraju se seljaci-vodiči za Bjelašnicu, a ne zanemaruje se ni vodopad Skakavac, kome se omogućio prilaz izgradnjom puta pod vodopadom, i uređenjem male kafanice povrh vodopada, gdje je nedjeljom planinarima pekao kafu Đorđe Perić, djed sadanjih Perića u Močiocima.

Ovaj polet kluba ima se po mome mišljenju pripisati inspektoru Juliju Pojmanu, kojega je zasluga, da je banja Ilidža došla na glas, da su je posjećivali odličnici iz raznih krajeva monarkije. Kao odličan organizator i čovjek pravog smisla dao je izgraditi kao referent za turizam najveći dio sadanjih planinskih puteva. Desna mu je ruka bio cestar Pavazović, terenski čovjek, kojega je izbrusio dnevni život. Njegovo je oko znalo povući trasu puta jednakom si-

gurnošću i podno defileja šumom obraslih stijena, kao i kroz neprolazne sisteme škrapa i vrtače našeg oporog krša održavajući uvijek smjer i gubeći se bespredmetno u pojedinostima. Dobro je znati srž svake stvari na ovom božjem svijetu. To još više važi za nas planinare, kad satima i satima idemo trasom puta, koji su ljudi majstorski gradili za sve kasnije naraštaje, te je bila moja dužnost, da ih na ovom mjestu spomenem. Prigodom prvog izleta na Plasu poklonio je klub 20 forinti Pavazoviću kao nagradu za odlično provedeni put na Plasu i za onaj na Prenj, koji ima da dovrši. Kad je govor o tome, spomenut ću, da je tom zgodom Dr Žarnovski, kasniji predsjednik, predložio, da se runolist prenese s Plase na Trebević.

Predsjednik baron Mollinary vodi društvo sve do 1905., kad ga zamjenjuje podpredsjednik Roko Mrzljak. U životu kluba izbijaju na površinu dvojica članova, inspektor Julije Pojman i predstojnik Kosta Hörman, prvi poznat kao glavni faktor turizma, a drugi kao prosvjetni radnik. Te godine preuzimlje predsjedništvo Dr Ivan Žarnovski, po struci pravnik, inače vrlo odličan terenski planinar, kome je suđeno, da iz dječjeg doba izvuče klub u muževno. Još i nadalje vlada u njemu njemački duh, pa se i zapisnici pišu na tom jeziku, i ako se broj naših domaćih članova sve to više povećaje.

Članarina, koja je u početku iznosila 6 forinti godišnje, spala je na 4 for., a 1906. je određena sa 12 kruna. Te godine pristupa kao član naš najbolji terenski planinar, koji je bio u više navrata vođom u Društvu planinara, a čiji je on i osnivač, a to je uvaženi Suljo Suljagić. Zatim je vrijedno spomenuti Safetbega Bašagića, poznatog hrvatskog književnika, koji je bio i podpredsjednik bosanskog sabora. Kroz nekoliko godina bio je i članom odbora.

Prvu fotoamatersku sekciju osnovao je iste godine njemački konzul Springer. Kad se ove sekcije produljio kroz nekoliko godine, pa su zabilježene skioptikonske projekcije naših planina kao i snimci sa zajedničkih izleta, što je služilo u propagandnu svrhu. Polovicom lipnja seli klub u nove prostorije, u tadanji Društveni dom na obali Miljacke, sada Narodno kazalište. Najmljene su tri sobe u prizemlju, u kojima su se održavali svake srijede članski sastanci. Međutim potrebno je spomenuti ovom prilikom pokušaj pojedinih činovnika stranaca,da osnuju društvo Deutsch-österreichischer Alpenverein, no pokušaj nije uspio iz nepoznatih razloga.

Planinarski izleti imadu u to vrijeme obilježje teferiča. Zagovaraju se izleti kao na pr. Vasin han, Hrid, Ilidža, Vrelo Bosne (izletište Wolfram) i drugi. Turistički pravac kluba dolazi do izražaja u

priređivanju većih skupnih izleta u inozemstvo kao na pr. u Carigrad, Krf, Italiju i drugamo. Za čudo je svakako, kako se malo spominju izleti na predstavnike naših dinarida, čija je posjeta valjda isključivo ograničena na mali broj planinara. Ovi su vjerojatno perhorescirali male familijarne izlete u bližu okolicu, uključivši ovamo i toliko popularan Trebević sa svog »izlaza sunca.« Tko se bar jednom popeo na taj vrh, smatran je planinarskim korifejem. Za noćenje u kući pod vrhom Trebevića plaćalo 80 helera bez obzira, da li je tko član ili nije.

S neobičnom radošću, u kojoj je bilo prilične servilnosti, primljena je dozvola poglavice zemlje barona Albory-a, da dozvoljava članovima kluba upotrebu njegove lovačke kuće pod Hranisavom. Tim je jedan planinski kraj postao otvoren za planinare. U velike je pomogla i povlastica na željeznici a sastojala se u 33 i jednu trećinu popusta za svakog pojedinca u lietnoj sezoni, koja je kasnije produžena od 15. ožujka do 15. listopada. Za skupne izlete bio je popust 50%. To je bilo posve dovoljno, jer se i onako zimi nije nikud hodalo. Zima je bila odmor za planinare, jer nije bilo zimskog športa. Popust je bio na snazi jedno vrijeme, ali je ukinut radi zloupotreba, kako ćemo kasnije spomenuti.

Osnutkom odbora, koji je imao sastaviti »Vademecum« sarajevske okolice izbijaju na vidjelo više planinarske tendence. Već prije toga napisao je Adolf Valny knjižicu »Saraievoer Wegweiser« i posvetio je turističkom klubu. Uspostavlja se pismena veza s društvom Deutsch-österreichischer Touristenverein u Beču, Klubom čeških turista u Pragu, turističkim klubom u Zagrebu (H. P. D.), te planinarskim društvom u Ljubljani (S. P. D.). Markantno je, da se nigdje u zapisnicima ne spominje hrvatsko ime, izuzevši citat, kako su i te godine posjetili naše planine među ostalima također Hrvati i Srbi Da to mognemo razumjeti, treba se sjetiti vremena, kad je vladao »zemaljski«, odnosno »bosanski« jezik, pa zbog toga nije Hrvatsko planinarsko društvo citirano pravim imenom.

Tek od 1907. stupa klub snažnijim zamahom k djelu, pošto je prebolio sve djetinje bolesti pod vodstvom vrijednog predsjednika Dra Žarnovskog. Vrijedno je odmah u početku spomenuti značajnu pojavu pri održavanju godišnjih skupština. U dugom nizu godina nema možda ni 5 skupština, koje su održane u zakazani dan. Sve su one morale biti odgođene na 2, pa i 3 nedjelje radi slabog odziva članova. Sudjelovanje 30 članova na skupštini već je bio impozantan broj, a bilo je skupština kao na pr. ona od 6. veljače 1907. na kojoj je osim odbora bilo prisutnih svega deset članova.

Iz izvještaja u toj godini vidimo, da društvo broji 196 članova,

među kojima se u sve većem broju javljaju naši domaći ljudi. Briga odbora svraćena je na popravak kuće pod vrhom Trebevića, na podizanje kamene ploće na samom vrhu, na izgradnju malog drvenog skloništa kod Dobre Vode, kao i na kraticu od Dobre Vode do Vrha gdje su podignute 4 klupe za odmaralište izletnika. Bizarna je bila ideja, da se na Čolinoj Kapi uzdigne visoka bandijera, na kojoj će visiti velik barjak, a koji će se vidjeti sa svih strana Posjeta kuće na Trebeviću dosegla je 812 posjetilaca. Prostorije kluba nalaze se i nadalje u Društvenom domu, a izleti su sve brojniji, od kojih treba spomenuti Vareš, Jablanicu, Mehinu Luku, Višegrad, Prenj, Bjelašnicu, Treskavicu, Vran i Čvrsnicu planinu. Spominju se 3 velika skupa izletnika. Jedan u Čapljinu i na vodopad Kravice, drugi u Jajce i na Jezero, a treći u Srednje i Čevljanoviće. Raste smisao za markacije, od kojih spominjem označivanje puta preko Čolina Kape na Trebević, Trebević—Kasin-do, Sarajevo—Skakavac, te iz Stambulčića na Hodžu. Osim toga izrađuju se putokazne table, izabiru vodiči za planinare, i određuje njihova tarifa. Tokom iduće godine proširuje se markiranje puta na Mošćanicu, Lukavicu, zatim sa Trebevića na Jahorinu i iz Pazarića na Hranisavu. Godine 1909. proširuju se markacione trase s Ivana na Bitovnju, sa Skakavca na Bukovik, sa Vrh Prače u Sjetlinu i sa Pala na Jahorinu—Trijesku. Spominjem imenično ovo označivanje puteva, jer nam je ono mjerilom, u kakvom se opsegu i na koje se planine postepeno proširivalo planinarstvo, a prema tome i planinarski smisao.

U godini 1909. dominiraju tri akcije kluba, koji vodi kao predsjednik Franjo Brodnik iza vrijednog predsjednika Dra Žarnovskog. Prvo je izgradnja planinarske kuće na Jahorini (Vukeljine vode), drugo izdavanje »Turističke karte Sarajeva i okolice«, a treće pokušaj izdavanja planinarskog lista.

Kuća na Jahorini građena je oko 4 mjeseca, a gradio je seljak Salih Hodžić, koji je s nepravom nakon dovršenja tražio još 200 kruna. Drvenu građu dala je Šumska direkcija i to je bio jedini prilog države. Krivo je mišljenje, da je tadanja Zemaliska vlada davala klubu izdašna novčana sredstva za gradnju planinarskih kuća. U tom se pogledu klub mogao oslanjati jedino na svoja vlastita sredstva. Godišnji novčani pokloni velikog broja gradova nisu bili ni dugotrajni ni redovni. Osim članarine moglo je društvo računati još s poklonima većih privatnih poduzeća. Općina grada Sarajeva dala je u više navrata svotu od 500.— kruna.

Zemaljska vlada gradila je u svrhu propagiranja turizma svoje vlastite planinarske kuće, do kojih su vodili lijepo izgrađeni putevi

što ih je gradio spomenuti Pavazović pod nadzorom direktora Pojmana. Osobito lijep bio je put sa vrela Bosne preko Velikog polja na vrh Bjelašnice, gdje je podignut Meteorološki opservatorij, tada najviši na Balkanu (2.067 m.). Tim se putem mogao kretati konj s dvokoličnim kolima, sa dva pasažera, koji su na taj način bez ikakvog svog truda mogli doći sa Ilidže na vrh Bjelašnice. Naravski, da je put bio daleko bolji, nego li je danas, a održavao ga je cestar, koji je stanovao u današnjoj našoj kući na Stinom dolu pod Bjelašnicom. Pristup planinarima bio je dozvoljen u noći, a za noćenje se plaćalo po osobi 1 kruna. Ključevi ove kuće nalazili su se u društvenoj poslovnici za slučaj, da cestar nije bio kod kuće.

Planinarska kuća na Jahorini otvorena je 8. srpnja 1909. Za otvorenje spremala se je velika svečanost, pa je najmljen vlak do stanice Pale, a otuda je trebala izletnike odvesti Feltrinellijeva šumska željeznica. Međutim je svečanost pokvarena radi lošeg vremena. U čast predsjedniku Brodniku dobila je kuća ime »Anselma-Hütte« po imenu njegove gospođe, pojava, koja je uobičajena tada u Bosni. U tom su prednjačile državne planinarske kuće, pa je svaka od njih dobila ime supruge viđenije koje ličnosti. Odatle naziv kuća: Ana, Laura, Teresien-hütte itd.

Izrada turističke karte dana je tehničaru Romanu Bassleru, koji je obuhvatio svu sarajevsku okolicu. Karta je izrađena u bojama. Nakon mnogo okapanja predana je na štampanje tiskari Vogler troškom od 904 krune za 2000 komada. Prodavala se je izpočetka za 80, kasnije 50 i napokon za 20 helera, jer nije bilo nikakve potražnje. Tako je svršila jedna preuranjena stvar uz znatan trošak.

Misao o izdavanju lista nikla je istodobno, kad se izvjesni Arnold Kreuzer iz Voloskog kod Rijeke, inače urednik lista »Jug — der Süden«, obratio s molbom, da uz izvjesnu potporu kluba naznačeni list postane njegovim glasilom. Kreuzerova stvar propade, no zato se sastavi redakcioni odbor, u koji ulazi Kosta Hörman, Safetbeg Bošagić i tajnik društva Ivan Lucić sa svrhom, da izrade podroban nacrt za izdavanje vlastitog glasila. Urednikom je trebao biti Seid Ali beg Filipović, a izlazio bi u 400 primjeraka troškom od 382 krune. Nakon dovršenih priprema sve je zapelo na činjenici, »da prijavljeni suradnici zahtijevaju tako visoke honorare, da financijalna sredstva kluba ne mogu biti dovoljna«.

Konačno nam je napomenuti, da se zapisnici od 1909. godine na dalje počinju pisati hrvatskim jezikom, te da u društvu nema više ni traga njemačkom.

U godini 1910. društvo posjeduje planinarsku kuću na Trebeviću, kuću na Jahorini i malo sklonište na Dobroj Vodi. Osim ovih

objekata planinarima stoje na raspolaganje kuće Građevinske direkcije u Sarajevu a to su slijedeće: Stini Do pod vrhom Bjelašnice, Hrasnički Stan, Veliko polje, Opservatorij na Bjelašnici, Trnovo, Turovski stan i Spasovača na Treskavici, Papratine nad Boračkim jezerom, Glogovo na Prenju i Drinač na Plasi.

Posjet stranih planinara dosta je brojan, dolaze Nijemci, Česi, Madžari, Talijani, Englezi, a ubilježen je i jedan Kinez. Članstvo naprotiv jako pada i to iz razloga, što je ukinuta povlastica na željeznici. Mjesto dosadašnje pojedinačne povlastice daje direkcija željeznica dvaput godišnje poseban vlak uz režijsku cijenu. Da je po srijedi bila zloupotreba povlastica, vidi se po omjeru članstva: 48 činovnika na 152 privatnika.

Planinarska kuća na Jahorini je te godine dvaput pokradena, tako da je odbor nije htio treći put ni popravljati. Sve istrage ostale su naravski i onda bez uspjeha. Ipak uza sve to iskrsnu namisao o gradnji planin. kuće na Romaniji planini, koja je u vezi s posjetom Franje Josipa trebala nositi naziv »carska kuća«. Proračunska svota određena je sa 1500 kruna, no do izgradnje nije uopće došlo. Isto tako je odbijen prijedlog kotarskog poglavarstva u Trebinju, da se na vrhu Orjena sagradi planinarska kuća, koja bi privlačila strane planinare.

U toku godine 1911. posvećuje se velika pažnja označivanju puteva i to u bližoj okolici Sarajeva, koja je glavnim područjem djelovanja kluba. Novost je, da su postavljene motke iz Dolova do vrha Trebevića, koje su imale služiti kao putokazi za vrijeme magle. Nisu bile duga vijeka, jer su ih u brzo digli seljaci. Istu sudbinu doživje i malo sklonište na Dobroj Vodi, koje isti seljaci srušiše, a daske odnesoše. O natpisu na Dobroj Vodi povrh vrela, koji je bio izraden na kamenoj ploči, čitamo u zapisniku ovo: »ćirilicu neko dlijetom izbrisao, a do malo dana nestalo je i latinice.«

Veliki izleti u inozemstvo privukli su pažnju šire javnosti. Jedan je priređen iz Kotora u Crnu Goru, a drugi u Rim i Napulj. Obim izletima prisustvovalo je preko 100 izletnika. Od ostalih stvari vrijedno je spomenuti, da je 1911. prvi put zaveden kod nas skijaški šport, a zaveo ga je na Igman planini član kluba neki S o m o g j i. Nadalje će biti vrlo značajno spomenuti, da je tokom godine posjetilo kuću na Trebeviću 3523 izletnika, što predstavlja doista velik broj za naše prilike, a ne manje i tendenciju planinarstva kod nas tih godina.

Klub se polako postavlja na moderniju osnovu podjele rada, što vidimo po novim sekcijama (društvena, tehnička, za održavanje kuća, fotografska i hotelska). Predsjedništvo preuzima od Brodnika godine

1912. Dr. Diogen Petrović, koji tu dužnost vrši godinu dana, a napušta je radi bolesti. Lijep broj članova (301) polazi marljivo na izlete koji u ostalom nisu više ograničeni samo na bližu okolicu, nego se priređuju i na Prenj, Čvrsnicu, kao i na ostale predstavnike naših kraških planina. Sigurno, da se nije mogla očekivati posjeta tih planina ni izdaleka u onom opsegu, kao što je to zavedeno danas. Ali ovaj pojav znači, da se planinarstvo otrglo uskom izletničkom krugu bliže okolice, te na taj način stupalo odmjerenim korakom u smjeru našeg alpinizma. Uvjeti za taj razvoj dani su izgradnjom državnih planinarskih i lovačkih kuća, u koje su bez daljnjeg imali pravo pristupa svi planinari. I da uskoro nije nastupila kriza, izazvana balkanskim ratom, sigurno je, da bi se taj razvoj u smislu alpinizma još jače razmahao.

Zadnji skupni izlet članstva priređen je u Priboj na »tursku granicu« sa 100 učesnika. Zatražena pomoć od zemaljske vlade odbijena je s motivacijom, da se obrate na sabor, ali i to osta bez uspjeha. Radi kurioziteta spomenut ćemo još i to, da su za noćenje u kući vlastite planinarske kuće, do koje su vodili lijepo izgrađeni putevi, na Trebeviću članovi plaćali po 1 krunu, a nečlanovi 3 krune.

Na političkom obzorju Evrope odražavaju se već prvi bljesci oluje ,koja dolazi i koja će ispočetka smanjiti, a kasnije posve ukočiti planinarstvo ovih krajeva. To vidimo po članstvu, koje je u godini 1913. spalo na 224, a u godini 1914. na 130 članova. Izleti se priređuju velikom većinom na Trebević, pa je razumljivo, da je s obzirom na brojnu posjetu nastalo vrlo aktuelnim pitanje nadogradnje još jednog kata na planinarskoj kući. Previsoka proračunska svota od 6.000 kruna nije dozvolila odboru, da to pitanje riješi, pa se klub morao zadovoljiti oblaganjem vanjskih zidova naročitom smjesom protiv vlage, gradnjom podruma, čatrnje i još nekim manjim radovima. Spomenemo li još izvanrednu skupštinu, koja je sazvana radi primanja novih demokratskih pravila, završili bismo prikaz rada u predzadnjoj godini opstanka ovog kluba.

Zadnja skupština održana je 7. III. 1914., na kojoj je izabran u prisustvu tek 19-ice kao predsjednik Risto Samoković. Jaka stvaralačka snaga potpuno je popustila. Instinktivno se gubi smisao za planinarstvo, kao da najširi slojevi predosjećaju vremena, koja dolaze. Suđeno je bilo, da neki desetak ljudi završi djelovanje ovog kluba nakon 22 godine traženja, lutanja, pokusa i nastojanja, kako bi izgradili jedan nov naraštaj planinara, koji će odgovarati i po smislu i po obliku svremenim potrebama planinarstva.

Rat je prekrio debelim velom i planinarstvo i planinarske objekte. Planinarske su kuće ostale bez nadzora i bez neophodnih popravaka, a bez ovih se ne može, kako znamo, ni zamisliti njihovo održavanje. Sve je to trajalo do kraja god. 1918. — I tada je destruktivna ruka seljaka porušila do temelja sve, što je zub vremena neoštećeno ostavio. Jednaka je sudbina snašla i klubske i državne planinarske kuće tako, da smo odjednom ostali bez i jednog planinarskog objekta ,kao da uopće ništa i nije prije toga postojalo. Propao je u kratkom vremenu trud tolikih godina, propala je u tren oka tekovina jednog naraštaja, kome možemo koješta osporavati, samo jedno ne: da je taj naraštaj nešto iz ničega stvorio.

Da nije bilo ovog bezrazložnog rušenja, — u kome se odražava teška i elementarna značajka jednog vremena i ljudi toga vremena, sigurno bi planinarstvo Bosne i Hercegovine bilo na daleko višem stupnju. Uz kontinuitet planinarskog djelovanja s bivšim Turističkim klubom postojali bi u tom slučaju objekti, ti prvi uvjeti za posjetu planina. U burno doba prevrata i iza njeg našlo bi se ljudi, koji bi s voljom preuzeli tekovine od više nego dva decenija. No ovako su prošle pune tri godine u agoniji planinarstva, sve dok se nije okupio mali, ali vrijedni krug planinara sa zadaćom, da restaurira porušeno i da sakupi oko sebe sve, što planinarski misli i osjeća, a to su bili vrijedni osnivači novog Društva planinara u Bosni i Hercegovini.

*Lov i planinarstvo**

Vejsil Ćurčić (Sarajevo)

Rijedko koja zemlja posjeduje sva ona svojstva, koja su oduvijek pogodovala a i danas još pogoduju prebivanju raznolikih većih i manjih životinja, kao što ih ima Bosna i Hercegovina. Na tom području ima nizina, bregovitih i šumskih krajeva pa i krša. Tome bogatstvu životinja doprinosi mnogo i geografski položaj ovih pokrajina sa svojom kontinentalnom i mediteranskom klimom, zatim izobilje rijeka i potoka, jezera i nepreglednih močvara.

Od cijele površine Bosne i Hercegovine bilo je još do u najnovije doba više od polovice prekriveno šumom. U prijašnja vremena pak

* Među našim planinarima ima zastalno mnogo lovaca, koje će u prvom redu zanimati ovaj članak. On je u mnogočem zanimljiv i poučan i za sve ostale planinare, pa ga zbog toga rado i donosimo. Pisac članka je odličan poznavalac lovnih prilika naročito u Bosni i Hercegovini i pisac mnogih većih i manjih radova o lovu.

bili su i oni, danas ogolićeni krajevi pa čak i krševiti predjeli, koji danas drvetom jako oskudijevaju, prekriveni gustim i bujnim šumama i prašumama. Razumije se, da je kod takvih uslova živjela i umnažala se ovuda mnogobrojna dlakava divljač i razne zvjerke.

I za pernatu divljač ove su dvije zemlje pravi Eldorado. Tome pak doprinose mnogo dugačke riječne doline u Bosni, koje se protežu u glavnom pravcu ptičjeg selenja, nadalje mnoga, sa svih strana zatvorena krška polja, koja redovito svake godine za velikih padanja kiše zbog nerazmjernog pritjecanja i otjecanja vode potonu i pretvore se u duboka jezera, i na koncu prostrane močvare, koje se rijetko ili nikako ne zamrzavaju i u kojima pernata divljač nalazi u svako doba godine dovoljno hrane i zakloništa, pa se mnoge vrste te divljači po njima i legu. Nekoje vrste legu se i na prikladnim mjestima oko rijeka.

Zanimljivo je, da se na pr. neke vrste pataka, za koje mislimo, da se u ljetu nalaze samo u sjevernim dijelovima arktičkih regiona, redovno legu u našem području, kao na pr. patka čapljarka, krunata norva (fuligula cristata) i utva (mergus merganser).

Predhistorijski narodi bavili su se lovom poglavito zbog prehrane, ili da se odbrane od zvjeradi. Mnogi slučajni nalazi a još više sistematska naučna iskopavanja naselja iz ovog prastarog doba dokazuju nam, da su i tada ovi krajevi obilovali raznim lovnim životinjama, koje su tadanji ljudi makar i sa svojim primitivnim oružjem uizobilju lovili. Rimljani a još više naši hrvatski predi išli su u lov više zbog zabave. Na mnogim rimskim a osobito sredovječnim t. zv. bogomolskim nadgrobnim spomenicima prikazani su različni prizori lova, svakako najmilije zabave rimske i naše sredovječne gospode. Slični lovački prizori prikazani su kadikad i na muslimanskim nišanima (nadgrobnim spomenicima) iz doba osvojenja Bosne po Osmanlijama. Ovi spomenici potječu svakako od poislamljenih bogomila, pa i nišani, često velikih dimenzija, nijesu ništa drugo do li islamizirani stećci (mašeta, mramorovi itd.), kako naš narod ponegdje nazivlje bogomilske spomenike.

Pa i u našim narodnim junačkim pjesmama opjevan je često lov, i to poglavito lov na jelene, koji je i na spomenicima najčešće isklesan.

Mnoga imena mjesta, planina i voda u Bosni i Hercegovini mogu se dovesti u vezu s raznim lovnim životinjama, od kojih su mnoge već davno izginule u ovim krajevima kao jelen, ris, dabar, tur itd. Ali zato ima uizobilju druge divljači. Svi naši gorski, šumom obrasli krajevi obiluju prilično srnama. Još pred nekoliko godina nije bila zastalno nigdje na Balkanskom poluotoku onoliko srna kao u Bosni i Hercegovini. Ali su već i ovdje strahovito razrijeđene, čemu najviše

doprinaša bezobzirna sječa šuma, gdje srne ne nalaze više dovoljno zakloništa. Zaposleni i nedovoljno nadzirani šumski radnici također su ih nemilice i na razne nedozvoljene načine tamanili. Zbog našeg nehaja umnožile su se mnoge i razne zvjerke, osobito vukovi, koji u zimsko doba potamane silesiju srna. Iza vuka ne zaostaje mnogo ni naš bezdušni seljak, koji ih također u dubokom snijegu nemilice tamani.

Mnogo dulje nego srna održat će se divokoza po našim krajevima, jer je ona stanovnik nepristupačnih klisura, vrleti i stijena, u koje ne može lako zaći ni čovjek, ni zvjerka. Jedina opasnost prijeti divokozama od šuge (sarcoptes), koju bi na njih mogle prenijeti šugave pitome koze. Divokoza imaju u nas planine Bjelašnica, Igman, Volujak, Zelengora, Velež, Sijeračke stijene, Plasa, Čvrsnica, Diva Grabovica, Prenj, kod vrela Vrbasa t. j. Zec i Vranica planina povrh Fojnice. Samo na Prenju, Plasi, Čvrsnici, Divoj Grabovici živi oko 3000 divokoza.

Da bi se bar donekle održale gornje dvije a uz ove i neka druga divljač kao mali i veliki tetrijeb itd., prijašnja bosanska uprava stavila je u nekojim krajevima oveće za lov prikladne predjele u zabranu, gdje nije smio nitko loviti bez posebne dozvole. Te su lovne branjevine bile ove: planina Motajica (osobito zbog srna), planina Hrbljina kod Glamoča (mali i veliki tetrijeb), Foča (svaka vrsta divljači, koja živi u Bosni), Sijeračke stijene kraj Dobropolja nedaleko Trnova (divokoza), planine Igman i Bjelašnica blizu Sarajeva (srna, divokoza i veliki tetrijeb), planina Kruščica kraj Han-Kumpanije (srna) i planinski kraj oko Šebešića kod Gor. Vakufa (srna, divokoza i vel. tetrijeb).

Zec je u obje naše pokrajine vrlo rasprostranjena divljač. Razlikuju se jasno dvije klimatske odlike: u Bosni i nekojim šumskim dijelovima Hercegovine veliki šumski zec, u krškom kraju pak mali krški zec. U brdima nalazi se zečeva do 2000 m nadmorske visine. Zečevina je svakome mila i draga i zato nemilice proganjaju zečeve ljudi i grabljive životnje. Zečevi mnogo stradaju i od metilja osobito oko toplih vrela, kojih ima u Bosni prilično mnogo.

Po našim krajevima od krupnije dlakave divljači divlja svinja je svakako najrasprostranjenija; nju se vrlo često viđa u velikim čoporima po šumovitim predjelima. Vrlo je težak i opasan lov na divlje krmke, pa ih se zato onoliko i nakotilo. Divlja svinja nanosi narodu velikih šteta, i to ne samo u nižim položajima, gdje tamani poljske plodove (kukuruz, krumpir itd.), nego i na planinama rujući i kopajući po čajrima i pašnjacima razno biljevno korijenje tamaneći na taj način hranu njegovu blagu.

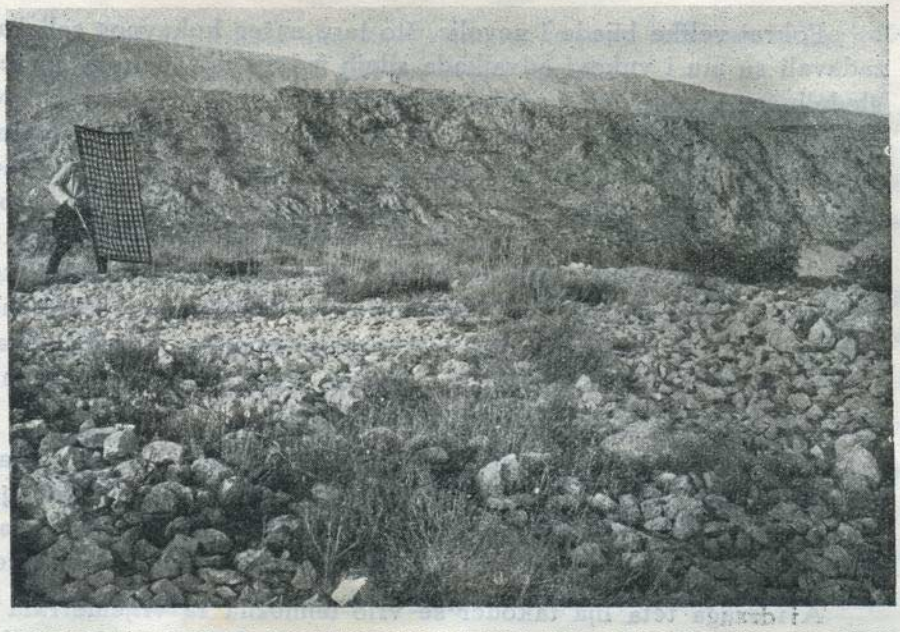

LOV NA JAREBICE S IHRAMOM KOD STOCA (U POZADINI RGUD PLANINA)

Mnogo više nego divljači ima zvjerki u Bosni i Hercegovini, ali i ovih pomalo nestaje. Medvjeda na pr. bilo je još do pred nekoliko desetaka godina vrlo mnogo, ali iza austro-ugarske okupacije ovih zemalja započeo se i on mnogo tamaniti i danas već i on spada među rijetke pojave. Ipak bi se i danas Bosna i Hercegovina naspram ostalih zemalja u Evropi mogla još nazvati upravo klasičnom zemljom za ovu zvijer. Još do pred nekoliko godina isplaćivano je godišnje do 100 nagrada za ubijene medvjede.

Po jednoj službenoj statistici ubijeno je medvjeda počevši od 1880. do 1901. 1692 komada. Zastalno je za to vrijeme ubijeno i još mnogo više komada, koji nijesu uopće ni prijavljeni bili iz bilo kakvih razloga.

Najviše je medvjeda bilo u ovim kotarevima: Zenica, Kotor-Varoš, Ključ, Bos. Petrovac, Fojnica i Kreševo. Sarajevo (planine Bjelašnica, Igman, Treskavica, Jahorina, Romanija), Han Pijesak, Čajniče i Foča.

Medvjed nanosi doduše našem težaku nešto štete — razdere mu i pojede gdjekojeg vola, ali ni izdaleka ne onoliko, koliko vuk. Na čovjeka navaljuje medvjed samo onda, ako je ranjen ili inače razjaren.

Od najnovijeg vremena strogo je zabranjeno ubijanje medvjeda i time će se bar donekle produžiti opstanak ovom impozantnom gorostasu naših šuma. Kad bi se medvjed očuvao i donekle umnožio, mogao bi vremenom postati velikom atrakcijom našeg turizma.

Pokraj velike bijede i nevolje, što tare našeg kukavnog seljaka, zadavali su mu i vukovi odvajkada silnih jada. Kraj onakvih nepreglednih šuma i prašuma i onako obilne hrane ljeti i zimi nije nikakvo čudo, da se u onolikoj množini koti ovo najopasnije gorsko zvijere. Osobito za vrijeme minulog svjetskog rata nije ih nitko proganjao ni tamanio, pa se toliko vukova nakotilo, da je od njih i danas još cijelo naše stočarstvo vrlo ugroženo. Nimalo ne pretjerujem, ako velim, da vukovi načine štete na blagu i divljači godišnje po nekoliko desetina milijuna dinara. Pored njihove drzovitosti sreća je još da ne navaljuju i na čovjeka, i sve, što se o tome priča, puka je izmišljotina, jer do danas nije vlasti prijavljen nijedan slučaj napadaja vuka na čovjeka. Izuzetak čini dakako pobješnjeli vuk.

U Hercegovini, osobito oko Hutova Blata (Košćela) javlja se kadikad i po koji čagalj (šakal), koji onamo zaluta iz Dalmacije, gdje ga još ponešto ima na poluotoku Pelješcu i nekojim otočićima. On je također pogibeljan za stočarstvo, jer rado jede mladu janjad i kozliće.

A i draga teta lija također se vrlo umnožila za vrijeme rata i prava je to napast naše peradi. Računa se, da lisice pojedu sto do sto i pedeset hiljada kokošiju godišnje. Osim toga jede ona mnogo i sitnu divljač, a nijesu joj mrska ni sasvim sitna janjad i kozlići. Skrajnje je vrijeme, da se već jedamput počne s intenviznim tamanjenjem vukova i lisica.

Divlja mačka je u nas već vrlo rijetka pojava. Prijašnjih vremena bilo ih je mnogo u Posavini (Motajica i Kozara planina), ali je i tamo uslijed velike sječe šuma gotovo sasvim iščezla. Nešto češće nalazi se ove zvjerke u Grmeč-planini, po stranama oko rijeke Bosne (Nemila), u kladanjskom i vlaseničkom kotaru, po šumama na Veleži i u Podveležju sve do Nevesinja, zatim u Jastrebici i Bijeloj gori u hercegovačko-pograničnom području. Ona je štetna za sitnu divljač.

Jazavaca nalazi se vrlo često i to u ravnici i u šumskim predjelima. On počini mnogo kvara na kukuruzima.

Svuda oko rijeka i drugih voda ima uizobilju vidri, tog najvećeg neprijatelja riba.

Isto je tako po svima našim krajevima vrlo rasprostranjena kuna, i to obična kuna (Steinmarder) i kuna zlatka ili žutka (Edelmarder), te se mnogo lovi. U najmanju ruku proda se na našim tržištima godišnje po nekoliko hiljada kuničinih koža. Kako je unosan lov na kune, najbolje nam dokazuje ovaj slučaj. Prije nekoliko godina ulovio je jedne zime neki Ramo Kršo, čuvar lova u Tađevici, kotar Foča, oko 30 komada zlatki. Konjuktura bila je tada odlična i on je dobio

za tih trideset kožica oko 40.000 dinara, te je za te novce kupio kuću i zemljište i sada lijepo živi na svojoj zemlji.

Po najnovijij statistici (1937.) Trgovačko-industrijske komore u Sarajevu dovezeno je na sarajevsko tržište za posljednjih pet godina (od god. 1932.—1937.) ukupno 276.800 komada koža razne divljači u vrijednosti od 7,799.400 dinara, dakle nemalo punih osam milijuna, i to:

Zečeva	150.000 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	900.000
Vjeverica	100.000 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	600.000
Lisica	15.000 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	3,000.000
Jazavaca	3.000 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	228.000
Samsara (bjel.)	3.000 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	1,560.000
Tvorića	500 kom	u ukupnoj vrijednosti od Din.	264.000
Kuna zlatki	3.500 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	1,125.000
Divljih mačaka	800 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	42.400
Vukova	600 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	18.000
Vidri	400 kom.	u ukupnoj vrijednosti od Din.	62.000
Ukupno: 276.800		Din.	7,799.400

Sarajevo je bilo od vajkada na glasu kao krznarsko mjesto. Po jednoj historijskoj bilješci (Glas. zem. muz. XLV—1933., str. 83) bilo je u njem mnogo ćurčija (krznara), te su se po njima prozvale i dvije ulice: Mali i Veliki Ćurčiluk. Oni su izvozili svoju prerađenu robu, većinom krznene postave i garniture, u Carigrad i poznato tržište Uzundžavu. Materijal su dobivali djelomično iz pokrajine, a djelomično ga dobavljali, osobito vučije mješine i samure iz Lepziga i Romagne u Italiji.

Ovako stoji s dlakavom divljači i zvjerkama, ali i s pernatom divljači ne stojimo također nimalo lošije. Nijedna pokrajina u našoj kraljevini nema onoliko i onako prostranih močvara i inundacionih polja kao Bosna i Hercegovina. Prije regulacije Save viliki dio naše Posavine bio je močvaran i obrastao šašom. Ali najveće i najprostranije močvare bile su zapadno-bosanska krška polja: Livanjsko polje, Buško blato i Duvanjsko polje, zatim u Hercegovini: Mostarsko i Hutovo blato. Sve te močvare bile su upravo kao stvorene za prebivanje mnogih i raznolikih ptica. Za Hutovo blato napose može se reći, da je bio pravi ptičji raj. Priroda je ondje stvorila bila sve uvjete, što su pticama bili potrebiti za njihov život i razvoj: uizobilju hrane (ribe i druge sitne životinje, te bilja) i dovoljno zakloništa u nepreglednoj gustoj šaši i rakiti. Bogatstvu pernate divljači na ovoj močvari vrlo

je mnogo doprinašao i njezin geografski položaj a osobito blizina mora. Blato se rijetko kada ili gotovo nikad ne zamrzne sasvim, te je i to opet upravo kao stvoreno za prezimljenje mnogim pticama, koje onamo i dolaze na prezimu, ponekoje čak i sa dalekog Sjevera. Zato zimi i navali ptica ovamo sa svih strana.

I u ljetno doba viđa se na Blatu mnoštvo raznih ptica. Do danas je ustanovljeno i poznato s Hutova blata u svemu 226 vrsta ptica. Među ovim ima vrlo mnogo divljih gusaka i pataka a i još drugih ptica, koje lovi i jede tamošnji narod kao na pr. liske i dr.

U Hercegovini a djelomično i u Bosni vrlo je rasprostranjena brdska jarebica (grivnja, kamenjarka, Steinhuhn), koja je od veće važnosti za lov. Vrlo je zanimljiv njezin lov s t. zv. i h r a m o m. Uzme se komad šarena platna veličine, kako se čovjek može za nj sakriti, te se razapne na dva ukrštena štapa. Na platnu su dvije rupe, kroz koje gleda lovac i jedna treća rupa kroz koju se provuče puščana cijev. Kad lovac oćuti ili spazi gdjegod u kršu jato jarebica, metne ihram preda se i njim neprestano trese. Čim jedna jarebica spazi ihramu, pođe kao luda prema ihramu dozivajući ćurlikanjem i ostale druge, koje se odmah za njom upute, te ih se tako skupi mnogo pred ihramom gledajući kao omamljene ovo čudo neviđeno. U tom času lovac opali iz puške i ubije dakako jednim hitcem po nekoliko komada. One su tako zamamljene onim šarenilom ihrama, da se one preostale često puta povrate na isto mjesto i lovac dakako ponovo puca. Ovaj način lova prijetio je potpunom uništenju ove lijepe pernate lovine, te je prijašnja bosanska uprava sasvim zabranila lov ihramom. Mnogo se ovih jarebica potamani također i hvatanjem »pod ploču«.

Inače se posvuda nađe poljskih jarebica, šljuka, golubova i grlica.

Od planinske pernate divljači valja osobito spomenuti velikog i malog tetrijeba (ćurlikavca) i polutana tetrijeba kao i lještarku.

Iz ovog kratkog i zbijenog pregleda vidi se, kako su ove dvije važne pokrajine bogate raznolikom lovinom, od koje ima i narod i država velike koristi. Kad bi se samo malo više pažnje obraćalo lovu i gajilo ga s više razumijevanja, donašao bi nama lov svake godine deset puta veću korist nego što nam danas daje. Po statistikama Saveznog lovačkog društva u Sarajevu, koje broji oko 200 članova, pobijeno je u razdoblju od 1927. do 1936. pored ostalog i 3.449 jarebica, 3.240 prepelica, 712 šljuka, 7.840 golubova, 395 tetrjebova, 2.575 pataka, 427 gusaka, 50 vukova, 11 veprova, 112 jazavaca, 84 tvorića, 31 kuna, 1004 lisica, 155 lasica, 1339 vjeverica, 3 divlje mačke, 37.254 vrane i švrake i 1744 jastrijeba itd.

U prostorijama Saveznog lovačkog društva u Sarajevu izrađena je naročita karta Bosne i Hercegovine, na kojoj je omeđeno, kako je koja vrsta divljači rasprostranjena u našim krajevima. Točno je omeđen teritorij visokog lova: medvjedi, vukovi, divlji krmci, divokoze, srne i drugo. Zatim niskog lova: zečevi i ostalo, tako da lovac gledajući na kartu točno zna, gdje koja vrsta divljači prebiva.

Sa Šmarne gore

Emidije Bognolo (Ljubljana)

Neosporno Šmarna gora slovi kao najljepša visinska izletnička točka u okolici Ljubljane. Ona je veoma obljubljena razgledna atrakcija za sve prijatelje lijepe prirode. K njoj mnogo hodočasti za vedrih dana domaći svijet i turisti iz čitave naše lijepe domovine, koji se bave u Ljubljani. Tvrdi se, da u cijeloj Jugoslaviji nije ni jedne gore koja bi godišnje privukla toliko izletnika koliko Šmarna gora. Iz nje je toliko opsežan i mnogostran razgled, da se vidi gotovo pola Kranjske i svi slovenski planinski visovi. Pristup je na nju lak, s minimalnim gubitkom vremena, a da o trošku i ne govorimo, jer su joj saobraćajne mogućnosti na praktičnom dohvatu i svakom džepu pristupačne.

Najbolji prilaz na Šmarnu goru — više turistički i zato najčešći — je onaj s južne strane, i to iz varošice Št. Vid preko tacenskog mosta do podnožja gore kroz selo Tacen. Osim čestih vlakova Ljubljanu spaja sa Št. Vidom i udobna tramvajska pruga. Vožnje je vlakom do 10, a tramvajem 20 min. Iz Št. Vida do Tacena saobraća neprekidno omanji autobus. Cestnog je pješačenja inače 20 min. Vrh gore od njezina podnožja dijeli samo tri četvrta sata odmjerenog penjanja. Taj je gorski put uostalom dosta zanemaren i začudno zapušten. Markacija, stara preko 40 godina, gotovo je nestalo i traži obnovu.

Orografiju Šmarne gore, kao i njezinu povijest, koja je inače dosta mračna i seže daleko natrag, nije mi namjera da u ovom članku iznesem. Mogu samo ukratko da natuknem ono, što je na Gori i u povijesti važnije, ako nije već i to čitaocima »Hrv. Planinara« od prije poznato.

Šmarna gora diže se osamljena kao kakav otok sred gorenjske ravnice, sjeverozapadno od Ljubljane. Gora se sa svih strana više ili manje strmo spušta. Građena je sva iz vapnenca i dolomita, dok je podnožje južne strane sastavljeno od škriljevca, pješčanika i kremenjakova lapora. Mineraloge i geologe Gora može u dovoljnoj mjeri

da zanima. Šumovita je i veoma bogata alpinskim i subalpinskim biljem, kao i ranijim rijetkim cvijećem. Za florom ni fauna ne zaostaje.

Šmarna gora ima dva vrha i to u formi, da Gora gledana iz dalje nizine poprima izraziti izgled jedne ogromne deve sa svojim grbama. Truplo bez glave, koja kao da je u zemlju zarinuta, podaleko se pruža. Zapadni vrh, nazvan Grmada visok je nad morem 675 m. Njegove južne stijene, nad selom Vikrčem, padaju veoma strmo. Taj je vrh po S. P. D. alpiniziran, te služi planinarima kao plezalačka palestra.

Dva puta vode na Grmadu. Prvi, »Westrov pot«, je poznat, nešto dulji, ali lakši i gotovo svakome pristupačan. Crvena tablica S. P. D. na zapadnom pobočju bijelim slovima naznačuje: »Pot na Grmado«. Drugi put, planinarima ili »zagriženim« turistima ugodniji, napravljen je po svim planinskim pravilima, s klincima za hvatanje i žičnim užetima. To je taj plezalački put, po kojem se mladi planinari vježbaju za dalje, skuplje ture u prave slov. planinske velikane. Kod sela Medna (željeznička pruga) kod Vikrča upozoruje na to crvena tablica s bijelim slovima: »Zavarovalna plezalna pot na Grmado«. Put je većim dijelom stjenovit i naročito u donjem dijelu jako strm. Kasnije ima i nešto trave i šume. Taj put se ističe nekim upravo romantično-zanimivim pasažama s lijepim pogledima u dubinu. U gornjem se dijelu pak spaja sa spomenutim Westrovim putem. Uspona je svega 20—25 minuta.

Drugi vrh, ma da je niži od glavnoga za 4 metra (671 m), ostaje kao glavni u pogledu posjeta, jer je pristupačniji i jer pruža svuda unaokolo razgled najslikovitije panorame. Nastanjen je, i tu se odvijaju česta i mnogobrojna hodočašća pobožnog i turističkog svijeta.

Sred prostranosti toga vrha diže se starodrevna crkva, koja je nekada bila samo malo Marijino svetište. Crkva je osrednja zgrada zidana u XVII. vijeku u stilu baroka. Cijela je nutarnjost crkve ukrašena Langusovim slikama. Veliko je to slikarsko djelo u koncepciji i izvedbi, zamišljeno po samome slov. slikaru Mateju Langusu (1792.—1855.) u istom baroknom stilu kao i zgrada. Freske, od vlage pokvarene, obnovio je Matija Koželj 1887. g. Crkva je bila posvećena Majci Božjoj 1729. g. Otud i njemačko ime u prošlosti Šmarne gore: Marienberg. Podalje od crkve je kvadratni dvoetapni zvonik. U južnoj stijeni zvonika uzidano je u basrelijefu poprsje triglavskog župnika Aljaža. Postavila ga je ljublj. Glazbena Matica 1932. g. Do crkve je miniaturno groblje i dvije uzidane stare cisterne.

Izvan zidnog pojasa na južnom rubu je jednokatna dvjesta godina stara zgrada, u kojoj stanuje crkvenjak, a koja služi i za gostionu. Na sjeverozapadu je isto tako stara zgrada za noćenje župnika i klju-

čarâ, te druga manja zdanja i odmarališta. Niže na istočnome brijegu šmarnogorskog sedla nalaze se gospodarske zgrade i gostiona »Gorjenc«.

Šmarna je gora nekad bila objekt čestih potresa. Od 1927. god je na Gori i meteorološka stanica. Još 1911. bilo je govora i o žičnoj uspinjači po zamisli nadinž. Žureka. Ideja neplaninarska, ali i za koju se ne bi reklo, da je i danas neumjesna s obzirom na strminu Gore u neposrednoj blizini grada.

*

Kao svoju omiljelu šetnju iz Ljubljane i u mojim godinama možda kao potrebiti trening Šmarnu sam goru često pohađao u svim vremenskim prilikama i sezonskim dobama, jer se njenog platoa ima oko čime da se zabavlja! Raskošan je razgled na ljublj. polje i dolenske brežuljke. Naslonjen na ogradi znao sam dugo da promatram tu panoramu u raznim atmosferskim osvjetljenjima — u suncu posebno — tako da su mi se te slike duboko upile i u svojoj rijetkoj ljepoti uvijek drukčije nizale, različito se prikazivale.

Ali jedan me je prizor pri posljednjem posjetu upravo iznenadio i dulje zadržao. Bilo je to nedjeljnog jutra 20. listopada, kada je nad Ljubljanom i okolicom bila zavladala teška gusta magla — taj inače česti neprijazni gost ovih krajeva. Uspinjao sam se na Goru oko 9 sati. Već prije nego stupih na vrh, kroz krošnje ogoljelih stabala mogao sam da motrim nešto nejasno i neodređeno u daljini, nešto poput kakvog neokaljanog snježnog mora, iz kojega kao da vire osamljeni otoci, koje nijema oluja zaokružuje u pjenušasti obruč. Pomislih u prvom hipu na kakvi konfuzni učinak fatamorgane, dok me visinski položaj brzo ne razuvjeri.

Kad stigoh na vrh Šmarne gore, tu se novo, još veće iznenađenje, bez vidnih zapreka, ukaže mojim očima — otvoreno — u svoj svojoj čarobnoj prostranosti. Dok se je gorsko sastajalište i sve oko njega kupalo u sjaju sunca, u modrini neokaljanog neba, dotle se ispod njega ispružila, kao da kipi, nepregledna raščupana bjelina, koju u prvi čas nisam mogao razabrati. Čudna neizmjerna pustoš. Nešto kaotično neduboko stajalo je poda mnom, onako kao što je morao, po mojoj iznenađenoj mašti, izgledati vasioni svijet prije stvaranja...

Bio je to rijetki slučaj najgušće magle. Čitavo more te parne bjeline širilo se sve do krajne crte nebeskog svoda i pokrivalo je sav pogled u dolini. Pušilo se i pljuskalo po stršećim bregovima kao more po ispruženim otocima. Sve je nestajalo pod tim uzdignutim mliječnim morem.

Tišina je vladala posvuda. Ni daška vjetra. Samo zvona bruje misteriozno negdje daleko u dolini kao zagušeni zvuci, koji traže odnekud pomoć, izlaz iz tog vlažnog teškog elementa.

Bio sam očaran. Taj prizor činio mi se poput tlapnje nerealan, kao kakva optička varka ili zračna opsjena.

Kasniji vjetar, oko podne, rastrgao je, rastjerao i odagnao polako sasma postupno, tu maglovitu neprodirnu koprenu. Maglu je utanjio, učinivši je posve prozirnom. Ona se pomalo stezala u očitoj želji i volji, da se, po odigranoj igri, povuče i ukloni. Počeše tada, kao na komandu čarobnog štapića, diskretno se pojavljivati i razotkrivati zastrta sela i okolni brežuljci, kuće i ostale zgrade, te zelene livade i šarena polja, šume i vrtovi, zmijasti puteve i ravne ceste, mostovi i poljski prelazi, potočići i rijeke. Sva ta neizmjerna blistava nizina, sva ta slikovita ravnina, koja je čas prije čamila pod tim mliječnim plaštem, sva je ta živost boja sad u sunčanom ruhu kao u čudu uskršavala pred sporim ali sigurnim uzmakom magle, koju je moćno sunce razgonilo i tjeralo iz tog raja.

Kad sam se vraćao i spuštao u popoldanske satove drugim putem, zapadno od sela Medno, sunce je i nizinu sasvim obasjalo. Magli više ni traga! Ono je sve opsezalo i zahvatalo, sve je veselo i radosno obasjavalo i grabilo u plodnost zemlje, da pod blagim utjecajem njegovih zraka dojedna organska i anorganska stvar, pa ma i kržljava bila, oživljuje i uljepša, pa da i čovjek tada, panteističkim nagnućem razigran, kroz prizmu tih lijepih prirodnih manifestacija, zavoli život, ma koliko bio on danas, više no ikad, i grub, i opak, i krvav . . .

*

Dvije nedjelje kasnije, kad sam htio da novim izletom svoju »maglenu« viziju kolaudiram, učinak sa Gore nije bio više isti. I tada je bila ta mliječna maglena pustoš, ali u manjem objamu i nebom se navukli oblaci, koji su se u nemirnoj šetnji odvijali. Potom je bilo oblaka i gore i dolje, pa je manjkala ona svjetlost, ona vedrina atmosferska, koja je prošli učinak činila osebujnijim i u kontrastima s maglom oštrijim. Nu zato su tu manjkavost nadomjestile okolne planine, koje su se na mahove u suncu ljeskale i pojačavale svoju blistavu svijetlost s n j e ž n o m o p r a v o m. Gornji dio planinskih grebena snijeg je pokrivao, a sjeverniji slov. gorostasi su bili potpuno zaodjenuti hermelinskim plaštem.

Slike su se, dakle, ovaj puta drugačije redale — ali u svom sjaju i ljepoti bile su i tada originalne i divne.

lijepih krajeva, pa je izvršeno, bez prva četiri mjeseca, koja su opisana u 7. broju Hrv. planinara, a zaključno sa studenim mjesecom, ukupno 54 izleta. Mnoge od tih izleta organizirao je i vodio omlad. odsjek, a neke Putna blagajna Matice, u kojoj imade dosta omladinaca, pa kako su omladinci bili na svim tim izletima prisutni, nabrojit ćemo najglavnije izlete, a to su: 12.—13. V. Južni Velebit: 12.—13. V. Klek (penjačka tura); 9. VI. Stol-Golica; 9. VI. Ivančica; 8.—11. VI. Sv. Gera; 29.—30. VI. Plitvička Jezera; 29.—30. VI. Kalnik; 7. VII. Viševica; 14. VII. Planjava; 4. VIII. Ozalj; 4. VIII. Strahinčica; 4. VIII. Vražje vršće; 18. VIII. Crna Prst; 15.—31. IX. Bosansko-herc. planine (penjačka tura); 7. IX. Lisca; 22. IX. Hum; 20. X. Macelska gora; 17. XI. Bohor, a osim ovih izvršeno je mnogo manjih izleta na Medvednicu i u Samobor. gorje. Na Medvednici su obnovljene svega četiri markacije, jer više nije bilo moguće radi nestalnog vremena, koje je ometalo rad mnogo. Penjači-omladinci stalno su trenirali na Okiću i na Kleku, a potom su otišli na Bosansko-herc. gorje gdje su pod vodstvom iskusnih alpinista članova A. O. napravili 12 uspona. Za taj su put bili potpomognuti od omlad. odsjeka svotom od Din 600. Od najuspjelijih priredaba omlad. odsjeka treba svakako spomenuti na Medvednici održani »Omladinski dan« dne 11. VIII. 1940. Tom je prilikom bio uređen na livadi ispod našeg doma mali logor, a u domu je bio zajednički ručak za 45 prisutnih članica i članova omlad. odsjeka. Izdana je spomenknjiga kao i žig. Na održanom turniru planinar. klubova dne 24. XI. u pingpongu osvojila je naša momčad II. mjesto (plaketa), a u pojedinačnom natjecanju osvojili su naši članovi I. i II. mjesto (po 1 plaketa). Za slijedeće prvenstvo Omlad. odsjeka u skijanju, koje će se održati u siječnju ili veljači 1941. vlada među skijašima-omladincima već sada veliki interes, pogotovo jer je pročelnik Žulić obećao pokloniti prvaku jedan pokal. Nabavljene su razne stvari, koje su odsjeku trebale, tako na pr. kožne navlake za sjekire, jedna planinar. apoteka, žice za instrumente, a u član. sobi obložen je zid daskama visine 1 m., da se sačuva zid. Od članova foto-amatera otkupljene su slike za album odsjeka.

S iznesenim radom, pored ovih neobičnih prilika, može omladinski odsjek biti zadovoljan i spremno dočekati slijedeću jubilarnu 5-godišnjicu opstanka i rada Omlad. odsjeka, da još s većim elanom poradi na njegovom napretku.

Kako se približava vrijeme, kada se zamjenjuju kratke hlačice s dugačkim ski-hlačama, mandoline i gitare sa skištapovima, a na okovanke se pričvršćuju daske, jer će naskoro kišne kapljice biti zamijenjene bijelim kristalnim pahuljicama, sastali su se članovi Odsjeka na svoj 13. glavni godišnji sastanak, da raščiste i obračunaju stare račune. Sastanak je otvorio zamjenik odsutnoga pročelnika drug Grubanović, koji je biranim riječima pozdravio sve prisutne, nakon čega su slijedili opširni izvještaji. Tajnik Laszowski, znamenit po svojim zamršenim padovima sa skijama, nanizao je uspješan rad odsjeka, a za njim blagajnik i ostali. Na glasovanju pobijedila je skoro stara garda, pa sadašnji odbor odsjeka glasi: pročelnik ing. Z. Badovinac, zamjenik Josip Grubanović, tajnik I Emil Laszowski, tajnik II Zdravko Strosmajer, blagajnik Zdravko Ceraj, oružar Boris Penko, odbornici Slavko Brezovečki i Josip Mesarić. Nadzorni odbor sačinjavaju Ivan Rukavina, Stjepan Žulić i Ivan Bumba.

U eventualijama palo je nekoliko prijedloga. Drug Grubanović izvijestio je o

vježbama verificiranih trkača, koje se već redovito održavaju, pa je pozvao sve prisutne, da se u što većem broju tome priključe. Nadalje je zaključeno, da se oda priznanje drugu Tomici Bedenku na njegovu nesebičnom i požrtvovnom radu kroz niz godina, pošto se je ove godine oprostio od aktivnog sudjelovanja na utakmicama. U veselom i drugarskom raspoloženju dovršen je sastanak sa željom, da rad u novoj godini bude što plodniji na čast odsjeka.

Ivan Bumba

IZ »ALPINISTIČKOG ODSJEKA«

Upravni odbor Alpinističkog odsjeka želi svim svojim članovima i prijateljima

Sretan i veseo Božić i Novu Godinu!

Kišovito i hladno vrijeme okuplja sve više članova u društvenim prostorijama, gdje se predavaju izvještaji o usponima uz živo sudjelovanje svih prisutnih u raščlanjivanju istih. Mjere se stijene, vrhovi, putevi, vrijeme i sve drugo. Naročita pozornost svraćena je na druga ing. Dilbera, koji se zajedno s pročelnikom Dragmanom tajanstveno vrti oko tamne sobice, gdje rade slike i diapozitivi s uspjelih prvenstvenih uspona s Prenja. Da udovolje znatiželji, pokažu tu i tamo koju snimku, no ostalo ljubomorno čuvaju do najavljenog predavanja. Tehnički referent Brezovečki ima mnogo briga, jer je započeo veliki ciklus predavanja po podružnicama, koje se sve više javljaju, a što je veoma pohvalno, većina ih traži teme predavanja iz domaćih planina Čvrsnice, Prenja, Kleka itd., kod čega je ipak najviše zaposlen tajnik Žulić, jer on mora svladati veliko dopisivanje oko organizacije tih predavanja.

Usprkos teških vremena, u kojima se nalazimo, načinjeno je dosta lijepih uspona. Ne ću ih ovdje opisivati, jer će se sami izvršitelji opširnije na njih svratiti na ovome mjestu. Sastanci se održavaju redovito svakog četvrtka, a naskoro će započeti i predavanja u društvenim prostorijama zajedno s prikazivanjem diapozitiva, filmova itd.

RAZNE VIJESTI

»Napredak«, hrvatski narodni kalendar za god. 1941. — Već 31 godinu izlazi u Sarajevu kalendar Hrv. kulturnog društva »Napredak«. Uvijek se je ta naša edicija odlikovala svojim i umjetničkim i naučnim sadržajem. To zapravo i nije kalendar u svom običnom značenju. Oduzme li mu se kalendarij, to je odlično uređivan almanah, u kojemu se kroz dugački niz godina javljaju suradnici, koji u hrvatskom kulturnom životu zauzimaju značajna mjesta. Iako izlazi na periferiji hrvatskog narodnog prostora, taj almanah nije ograničio svoje područje rada na samu Bosnu, već se u njemu javljaju pisci i kulturni radnici, koji tematikom svojih radova obuhvaćaju čitavo područje hrvatskog naroda. Zato ova Napretkova edicija imade općenarodan karakter. Urednik »Napretka«, poznati naš kulturni radnik prof. Ante Martinović uspio je i ovoga puta da prikupi vrlo lijep niz odličnih i naučnih i umjetničkih radova od 31 pisca iz svih hrvatskih krajeva. Uz birane i uspjele književne radove, pjesme i novele, donosi »Napredak« i velik broj vrlo dobrih naučnih, naročito povijesnih i etnografskih, priloga. Urednik se je, kao stari planinar, pobrinuo, da i ove godine, već po starom i zavedenom običaju, izađe koja radnja i s područja hrvatskog planinarstva. Tu treba istaknuti odličan članak poznatog našeg planinarskog radnika i pisca dra Josipa Flegera o Vlašić planini. Pisac je ovu lijepu našu planinu opisao lapidarnim stilom istaknuvši sve njezine vrednote i romantične zanimivosti i ljeti i zimi, a svoj je prikaz popratio s 4 odlične slike prekrasnih vlašićkih krajobraza i u ljetnom zelenilu i u zim-

Kneippova
sadržaje u svakom zrnu sladni šećer
sladna kava

skoj bjelini. — Drugi prilog, koji je od naročitog interesa za planinare, je radnja dra Josipa Poljaka, »Cetinom od izvora do Omiša«. Pisac je opisao tok rijeke Cetine od njezina karakterističnog izvora pod Dinarom kroz gornji njezin tok u kršu, kroz srednji prostranim Sinjskim poljem, i kroz duboko urezano korito od Trilja do Zadvarja, gdje se kao slap Gubavica ruši uz silan šum i buku u svoje daljnje, 60 m niže korito, i teče dalje dolinom, pitomom i zelenom, do sela Tomaševića, da se konačno probije kroz usku kršku ustjesku kod Omiša u Jadransko more. Uz rijeku Cetinu opisana su i sva znatnija vrela i pritoke, koje joj dovode svoju vodu. Članak je ilustriran sa 4 slike, koje prikazuju četiri karakteristična detalja iz toka Cetine: izvor rijeke, kaskade kod sela Koselja, pitomi kraj kod Tomaševića i prodor Cetine u more kod Omiša. — One naše planinare, koji odlaze na južne hrvatske planine, zanimat će i stručno napisana radnja Milana Kneževića pod naslovom: »Važnost planine i planinskih pašnjaka u narodnoj ekonomiji«. Tu je pisac iznio, od kojega su velikog značenja za život okolnog našeg naroda planine i planinski pašnjaci u južnohrvatskim kotarima Mostaru, Konjicu, Prozoru, Ljubuškom, Duvnu i Livnu. Sve narodno gospodarenje je u tome kraju usko povezano s planinom. Od planine i dobre paše na njoj ovisi brojno stanje stoke, a od stanja stoke ovisi blagostanje našeg seljaka u tome kraju. Pisac zahtijeva racionalnije iskorišćavanje planinskih pašnjaka i čuvanje okolnih šuma, jer je šuma najbolji čuvar planinskih livada. Kao karakteristično treba navesti ovo piščevo opažanje: »Kako god blagotvorno planina djeluje na sve životinjsko carstvo, tako isto djeluje i na čovjeka. Svi su planinštaci, koji uz blago na planinama ljetuju, zdravi i gipki ljudi, puni snage i života. Te blagodati i narod cijeni pa između čeljadi bira i na planinu šalje one osobe, koje su oporavka potrebne. Planinske su čobanice hitre i smjele poput divokoze, zavidna zdravlja, pune krvi i rumenila, poput planinske ruže pa se i kao udavače najviše cijene«. Članak je ilustriran sa dvije slike, koje prikazuju stada na Vlašiću i Duvanjsko polje s Vran-planinom u pozadini.

Raznolikošću svoga sadržaja i ozbiljnošću, kojom su pojedini prilozi pisani, Napretkov kalendar će zadovoljiti svakog Hrvata. Time se on sam najbolje i preporučuje.

PLANINARI, ŠPORTAŠI I SKIJAŠI
kupujte kod naših oglašivača!

HOTEL I RESTAURACIJA **MAKS SKUŠIĆ** LJUBLJANSKA 33 TELEFON 63-50

Sastajalište svih športaša. Preporuča novo meblirane čiste i jeftine sobe. Prvorazredna domaća kuhinja, u svako doba topla i hladna jela. Toči zagrebačko Grand i Jelačić pivo. Hrvatska i slovenska prvorazredna vina. Dnevno na ražnju janjci i odojci, ćevapčići, ražnjići i ostali specijaliteti! Planinari kod spavanja 5% popusta uz predočenje planinarske legitimacije.

SADRŽAJ: Sigmund J.: Skijaško planinarenje kao ogranak alpinizma, str. 305. — Kusijanović M.: Tmor, kralj visina dubrovačkog primorja, str. 315 (sa 5 slika). — Židovec dr. V.: Durmitor, str. 324. — Fleger dr. J.: Prilozi za povijest planinarstva u Bosni i Hercegovini, str. 331. — Ćurčić V.: Lov i planinarstvo, str. 342 (sa 1 slikom). — Bognolo E.: Sa Šmarne gore, str. 349. —

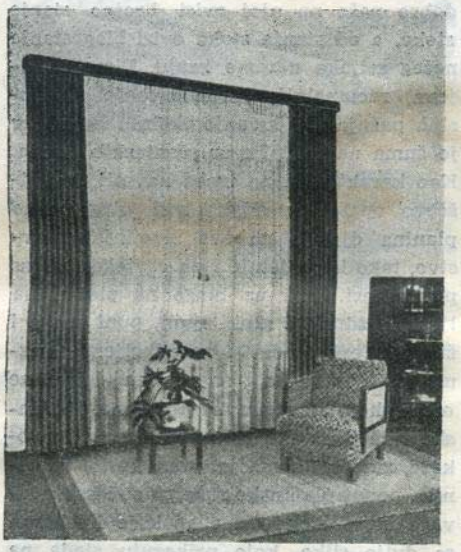

Moderni zastori — tkanine za pokućstvo — popluni — u velikom izboru najpovoljnije kod domaće tt.

KUNŠTEK
Zagreb
Masarikova 10 Telefon 4407
(prolaz Balkan Kina)

Planinari i skijaši!

Posjetite novo otvorenu športsku trgovinu

ĐURO ZADRAVEC
ZAGREB
Zrinjski trg 17 — Telefon 24-290

PLANINARI, SKIJAŠI, ŠPORTAŠI!

Poslije napornog športa, koji vršite po svakom vremenu, po kiši i zimi, čuva Vas od prehlade gutljaj toploga čaja, ali ne običnog ruskog, već vitamina sadržavajućeg, okrepljujućeg cvjetnog »EMONA« čaja. Priređen limunom, rumom, rakijom, vinom ili mlijekom, daje napitak izvanrednog učinka i okusa. Takodjer u gostionicama i u svim planinarskim kućama zahtijevajte samo pravi cvjetni »EMONA« čaj ljekarne Mr. Bahovec u Ljubljani.

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu i to u prvoj polovici mjeseca. Pretplata stoji godišnje: za društvene članove Din. 50.— (đaci i naučnici plaćaju Din. 40.—), za nečlanove Din. 60.—; za inozemstvo Din. 70.—. Pojedini broj stoji Din. 5.—. Pretplatu, oglase i reklamacije prima HPD Središnjica u Zagrebu, Varšavska ulica 2a. — Odgovorni urednik: Ivan Rengjeo, gimn. ravnatelj, Križanićeva ulica 4a. — Rukopisi se šalju na urednika. — Izdavač: »Hrvatsko planinarsko društvo« u Zagrebu. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Preobraženska 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47.

VODEĆA
TRGOVINA
FOTOGRAFSKIM
PRIBOROM

FOTO CORSO

ZAGREB, ILICA 25
TEL. 24629

Pošaljite

pretplatu za

»Hrvatski planinar«

Planinari,

posjećujte naše planinarske domove!

Odjeća i obuća

i sve planinarske potrebštine

uvijek najjeftinije!

R o b n a k u ć a

Kastner i Öhler

Z a g r e b, I l i c a 4 i 6

Hirčeva kuća na Bijelim stijenama je otvorena. Ključevi se nalaze kod Sime Kosanovića u Jasenku.

Članovi Hrvatskog planinarskog društva imadu na Plitvičkim jezerima u ĐAČKOM DOMU (vila Franić) popust na noćenju, te plaćaju u zajedničkoj sobi Din 10.– po osobi, a u sobi sa 2 kreveta Din 30.–, a u sobi sa 2 kreveta i otomanom Din 40.– do 50.–